

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
імені Костянтина Немця***

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЄМЕЦЬ

« _____ » _____ 2025 р.

**ГЕОДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
АВСТРАЛІЙСЬКОГО СОЮЗУ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконав: студент 4 курсу, групи ГЕ-41
спеціальності 106 «Географія»
ОПП «Економічна, соціальна географія та
регіональний розвиток»
Максимюк Владислав Валерійович

Науковий керівник:
к. геогр. н., доцент Гусєва Наталія Володимирівна

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ

« _____ » _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	5
1.1. Становлення геодемографії. Зміст та напрями геодемографічних досліджень.....	5
1.2. Населення як об’єкт геодемографічного дослідження	8
1.3. Особливості геодемографічного дослідження відтворення та структури населення	10
РОЗДІЛ 2. ЧИСЕЛЬНІСТЬ, СКЛАД ТА РОЗМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ АВСТРАЛІЇ.....	14
2.1. Особливості заселення Австралії та формування поселенської мережі.....	14
2.2. Етнічний та релігійний склад населення.....	16
2.3. Особливості розселення населення Австралії	22
Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ АВСТРАЛІЇ.....	31
3.1. Динаміка зміни чисельності населення	31
3.2. Демографічні процеси та тривалість життя.....	36
3.3. Демографічна структура населення.....	48
3.4. Міграційні процеси.....	52
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації, зростаючих міграційних потоків та урбанізаційних трансформацій особливої актуальності набуває вивчення геодемографічних процесів – взаємозв'язків між просторовими характеристиками населення та соціально-економічними умовами територій. Саме геодемографія як міждисциплінарна наука дає змогу комплексно дослідити закономірності розміщення, структури, відтворення та мобільності населення, що є ключовими чинниками сталого розвитку держав і регіонів.

Австралія – держава, яка вирізняється унікальним географічним положенням, значною територією при відносно невеликій чисельності населення, високим рівнем урбанізації та різноманітням етнічного складу. Її геодемографічна специфіка зумовлена поєднанням історичних, природно-географічних, економічних і міграційних чинників, що визначають як територіальну організацію населення, так і особливості його демографічної поведінки. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю аналізу демографічних тенденцій Австралії в умовах нових викликів, таких як постпандемійні зміни у народжуваності й смертності, активізація міжнародної міграції, регіональних диспропорцій у розселенні.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є комплексна геодемографічна характеристика Австралійського Союзу на основі аналізу чисельності, складу, розселення, демографічних процесів та міграційних змін населення.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання дослідження:

- ✓ розкрити теоретико-методологічні засади геодемографії як наукової дисципліни; визначити населення та його відтворення як об'єкт геодемографічного дослідження;
- ✓ проаналізувати чисельність, етнічний склад та особливості розселення населення Австралії;

- ✓ охарактеризувати динаміку відтворення населення, показники народжуваності, смертності та тривалості життя, демографічної структури; міграційні процеси та їхній вплив на демографічну ситуацію в регіонах Австралії.

Об'єктом дослідження виступає населення Австралійського Союзу. Предметом дослідження є геодемографічні характеристики та просторові закономірності розміщення, структури й динаміки населення Австралії.

Під час підготовки кваліфікаційної роботи було використано низку методів. Метод аналізу застосовувався при вивченні статистичних показників чисельності, структури, природного та механічного руху населення Австралії, він дозволив виявити окремі елементи геодемографічної ситуації у країні та її регіонах. Метод синтезу використовувався для узагальнення отриманих результатів, встановлення зв'язків між різними демографічними процесами (міграцією, народжуваністю, смертністю) та їх впливом на просторову організацію населення. Описовий метод (описово-аналітичний) був основою для викладення теоретичних засад геодемографії та характеристик демографічної ситуації Австралії. Метод узагальнення застосовувався для формування висновків щодо демографічних тенденцій, узгодження теоретичних положень із емпіричними даними, а також систематизації геодемографічних особливостей населення Австралії. Порівняльно-географічний метод дозволив зіставити геодемографічні характеристики різних регіонів Австралії, виявити відмінності у рівнях урбанізації, щільності населення, демографічній структурі та динаміці.

Структура кваліфікаційної роботи бакалавра відповідає меті та завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Кваліфікаційна робота бакалавра викладена на 65 сторінках, містить 18 рисунків та 2 таблиці, список використаних джерел налічує 42 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Становлення геодемографії. Зміст та напрями геодемографічних досліджень

Геодемографія є міждисциплінарною галуззю наукового знання, що формується на перетині демографії та географії населення. Її мета – вивчення просторової організації демографічних процесів, закономірностей розселення та чисельності населення, а також взаємозв'язку демографічних показників із соціально-економічними, екологічними та політичними факторами у конкретному географічному середовищі.

У науковій літературі геодемографію розглядають як напрям соціально-географічних досліджень, що поєднує кількісний демографічний аналіз із просторовою диференціацією демографічних характеристик [41, 42].

Геодемографія вивчає такі показники, як:

- ✓ чисельність та густота населення;
- ✓ природний і механічний рух населення;
- ✓ статево-вікова структура;
- ✓ міграційні потоки;
- ✓ тривалість життя та рівень народжуваності/смертності;
- ✓ демографічне старіння;
- ✓ етнокультурна структура населення.

Особливістю геодемографії є те, що вона не лише фіксує числові параметри, а й аналізує їх просторові прояви, тобто відповідає на питання: де саме і чому відбуваються ті чи інші демографічні зміни [29].

Як окрема галузь знань геодемографія почала формуватись у другій половині ХХ століття, коли зросла потреба в просторовому аналізі демографічної інформації для планування територіального розвитку. У працях Р. Вудса, П. Роуландса, Д. Коулмана було закладено теоретичні основи

геодемографічних досліджень [27, 33]. Сьогодні геодемографія активно розвивається у зв'язку з новими викликами, такими як урбанізацією, демографічним старінням, міграційними кризами, нерівномірністю розселення, зростанням ролі мегаполісів та депопуляцією сільських територій.

Геодемографія виступає як окрема галузь знань, що сформувалася на перетині демографії та географії, поєднуючи підходи обох дисциплін. Її предметом є вивчення просторового розміщення населення, його структурних характеристик та змін у часі і просторі. З огляду на зростаючу складність демографічних викликів, останні десятиліття відзначаються посиленням інтересу до просторового аналізу у демографічних дослідженнях на глобальному рівні [30].

Геодемографія розглядає населення як просторово закріплений соціальний об'єкт, зосереджуючи увагу на взаємозв'язках між людьми і територією їхнього проживання. У центрі уваги дисципліни — аналіз розміщення, переміщень та динаміки чисельності населення, із залученням відповідних методів просторової статистики, картографії та геоінформаційного моделювання [27].

Традиційно геодемографічні дослідження охоплювали три ключові чинники демографічної динаміки: народжуваність, смертність і міграцію. У сучасних умовах значення геодемографії істотно зросло завдяки розвитку геоінформаційних технологій, появі цифрових джерел геопросторових даних, а також вдосконаленню аналітичних інструментів для дослідження демографічних явищ на різних територіальних рівнях [29, 41].

Особливий акцент у новітніх геодемографічних підходах зроблено на локальні (місцеві) виміри, які дозволяють детально аналізувати специфіку територіальних демографічних процесів, на відміну від традиційного загальнодержавного або глобального аналізу.

Як інтегральна наукова дисципліна, геодемографія охоплює вивчення регіональних демографічних тенденцій, з урахуванням як внутрішніх (наприклад, вікова структура, народжуваність, тривалість життя), так і

зовнішніх факторів (економічна ситуація, умови розселення, екологічний стан, міграційні потоки, соціальні та етнічні характеристики, політична стабільність) [29].

Геодемографічний портрет країни або регіону справляє безпосередній вплив на його соціально-економічну динаміку, визначаючи можливості для зростання, виклики у сфері зайнятості, потреби у соціальній інфраструктурі тощо. Водночас невідповідність між наявними демографічними характеристиками та цілями регіонального розвитку може посилювати соціальні й економічні проблеми, що стоять на порядку денному місцевих і національних стратегій [5].

Отже, геодемографія досліджує закономірності просторового розподілу населення, його трансформацій та особливостей взаємодії з територією, виступаючи важливою підсистемою сучасної географічної науки та ключовим інструментом для прийняття обґрунтованих рішень у сфері регіонального планування.

Сучасні геодемографічні дослідження охоплюють такі напрями [27, 29, 30]:

- ✓ Аналіз демографічного потенціалу регіонів (оцінка працересурсного потенціалу, прогнозування чисельності населення).
- ✓ Вивчення просторових аспектів народжуваності та смертності.
- ✓ Дослідження міграційних потоків та урбанізаційних процесів.
- ✓ Геоінформаційне моделювання демографічних процесів (GIS-аналіз).
- ✓ Оцінка демографічної резильєнтності територій.
- ✓ Дослідження етнокультурної мозаїки населення та її географії.

Геодемографія має прикладне значення для просторового планування, регіональної політики, оптимізації освітньої та медичної інфраструктури, розробки стратегій адаптації до демографічного старіння, обґрунтування міграційної та соціальної політики на регіональному та національному рівнях.

1.2. Населення як об'єкт геодемографічного дослідження

Населення, його кількісні та якісні параметри, просторові особливості розміщення, динаміка чисельності й демографічні процеси становлять об'єкт вивчення широкого кола наукових дисциплін, зокрема суспільної географії. У суспільних науках категорія «населення» посідає центральне місце та розглядається як історично сформована, постійно відтворювана, відносно стабільна сукупність індивідів, яка виконує роль основного матеріального носія соціальних відносин і функціонує як ключовий структурний елемент будь-якого суспільства. У геодемографії населення розглядається як динамічний соціально-територіальний об'єкт, що одночасно є носієм демографічних характеристик та учасником просторових процесів. У фокусі геодемографічного аналізу перебуває не лише чисельність населення, але й його просторове розміщення, структура, мобільність, а також зв'язки з довкіллям, економічними умовами та соціально-політичною організацією простору [32].

Населення як об'єкт вивчення має сукупність демографічних характеристик. Використовують кількісні характеристики: чисельність, густота населення, динаміка змін (природний і механічний приріст) та структурні характеристики: статеві-вікова структура – важлива для аналізу трудових ресурсів, шлюбно-сімейних процесів, старіння населення; етнічна, мовна та релігійна структура – впливає на соціальну інтеграцію, конфліктність і культурну спадщину регіонів; рівень урбанізації – співвідношення міського і сільського населення; економічна активність – зайнятість, освітній рівень, мобільність трудових ресурсів [35].

Геодемографія підходить до аналізу населення через категорії простору та території, що дозволяє глибше зрозуміти закономірності розселення, процеси міграції та формування демографічних структур. Таким чином, населення в геодемографії розглядається як просторово організована соціальна система, характеристики якої змінюються під впливом як

внутрішніх демографічних процесів, так і економічних факторів. У поєднанні з методами просторового аналізу, це дозволяє проводити глибоке, системне дослідження демографічних процесів у регіональному та національному вимірах [36].

Процес розселення населення є наслідком поступового заселення, освоєння та переміщення людських мас у просторі, що охоплює всі форми територіального переміщення та впливає на формування просторової організації суспільства. У результаті цього процесу відбувається трансформація географічного розподілу населення, а також формується мережа населених пунктів, яка відображає рівень урбанізації, господарське освоєння території та функціонально-планувальну структуру регіону. Система розселення трактується як сукупність населених пунктів певної території, що різняться між собою за чисельністю населення, просторовими параметрами, функціональним призначенням, адміністративним статусом та рівнем розвитку інфраструктури. Структура системи розселення регіону або району є водночас і чинником, і результатом внутрішньо-регіональної диференціації таких параметрів, як соціальні умови життя, економічний потенціал і демографічна ситуація [39]. Саме специфіка системи розселення зумовлює так звані екістичні характеристики населення – просторово-поселенські показники, які відображають зв'язок між людьми та їхнім середовищем проживання. Серед основних індикаторів розміщення населення ключове місце посідає густота (щільність) населення, яка є одним із найбільш уживаних показників у демографічному аналізі. Вона визначає ступінь населеності певної території та розраховується як відношення загальної чисельності населення до площі відповідної адміністративної одиниці або регіону [42]. Таким чином, щільність населення репрезентує середню кількість жителів, що припадає на одиницю території, і є важливим параметром для оцінки територіального розвитку, навантаження на інфраструктуру та рівня освоєності простору [5].

1.3. Особливості геодемографічного дослідження відтворення та структури населення

Демографічні параметри населення виступають визначальними у процесах його відтворення, формуючи кількісний і якісний склад населення та змінюючись під впливом різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів, які варіюються у часовому та просторовому аспектах [36]. Ці характеристики знаходять вираження в системі кількісних індикаторів, аналіз і порівняння яких у динаміці дозволяють виявити основні тенденції та закономірності демографічного розвитку на різних територіальних рівнях.

Відтворення населення трактується як соціально та історично зумовлений процес безперервного оновлення поколінь людей, що забезпечує тривалість існування суспільства та підтримання чисельності населення на певному рівні [36, 39]. У науковій літературі наявні різні підходи до визначення поняття «відтворення населення» [32, 36, 39, 42]:

- ✓ неперервне оновлення населення через взаємодію процесів народжуваності та смертності, а в окремих регіонах – також і міграції;
- ✓ в іншому підході відтворення розглядається як поновлення чисельного складу та внутрішньої структури населення, яке здійснюється не лише за рахунок природного руху поколінь, а й через перехід між різними соціальними або демографічними групами;
- ✓ у широкому значенні відтворення охоплює відновлення й розвиток соціально-демографічної структури – за статтю, віком, національністю, сімейним станом, рівнем освіти, професією тощо;
- ✓ у вузькому розумінні – це біологічний процес зміни поколінь, що відбувається виключно через народжуваність і смертність.

Таким чином, поняття відтворення населення охоплює як кількісний аспект зміни населення, так і якісні перетворення його структури, що мають просторові особливості та є ключовими для геодемографічного аналізу.

Таким чином, загальне відтворення населення виступає результатом взаємодії природного та міграційного рухів і може бути представлене як сукупний (абсолютний) приріст чисельності населення, що охоплює обидві складові – природний приріст (народжуваність мінус смертність) та міграційне сальдо (прибуття мінус вибуття).

Демографічний процес – це закономірна зміна демографічного стану населення, яка охоплює кількісні та якісні параметри населення, трансформацію його структури та розселення [35]. За змістом, демографічні процеси класифікуються на:

- ✓ ті, що зменшують чисельність населення (зокрема, смертність, еміграція);
- ✓ ті, що сприяють зростанню (наприклад, народжуваність, імміграція);
- ✓ нейтральні в кількісному аспекті, але значущі у структурному (зміни у шлюбному статусі, сімейній поведінці, соціальних групах тощо) [39].

Згідно з визначенням О. Топчієва, геодемографічний процес – це розвиток населення певної території в часі, що охоплює як кількісні, так і якісні трансформації, характеризується певним напрямом і характером змін, та відображає тенденції у просторовому розподілі населення і процесах розселення. Оскільки зміни в демографічній структурі мають інерційний і повільний характер, важливим аспектом аналізу є врахування часової динаміки геодемографічного процесу, що дозволяє простежити довгострокові тенденції у розвитку населення на конкретних територіях [41]. Узагальнюючи, демографічні процеси формуються як сукупність окремих демографічних подій, що відображають динаміку населення в контексті його соціально-біологічної активності.

Демографічні події та явища виникають як результат демографічної поведінки населення – системи дій, пов'язаних із реалізацією репродуктивних, міграційних, шлюбно-сімейних і соціально-культурних практик. Така

поведінка спрямована на збереження або зміну демографічного статусу окремих осіб, домогосподарств, спільнот, регіонів чи держави загалом [39]. У цьому контексті демографічна ситуація трактується як конкретний стан демографічних процесів, структурних характеристик населення та його розміщення на певній території протягом обмеженого проміжку часу (зазвичай одного календарного року) [32]. Основними індикаторами цієї ситуації виступають параметри природного та міграційного руху населення, а також особливості статево-вікової, етнічної та соціально-економічної структури в межах конкретної території.

Вважається, що одним із визначальних чинників формування демографічної ситуації є рівень соціально-економічного розвитку території. Зокрема, у регіонах із повільним економічним зростанням спостерігається відтік населення внаслідок міграції, що, у свою чергу, спричиняє посилення демографічного навантаження, дисбаланс у статево-віковій структурі та негативні зміни показників природного приросту. Важливу роль у цьому процесі також відіграють особливості соціальної поведінки населення, рівень добробуту, доступність соціальних послуг, включно з охороною здоров'я, освітою та соціальним захистом [35].

Тривала негативна динаміка чисельності населення, що виражається у від'ємному природному прирості, зрештою призводить до депопуляційних процесів – систематичного скорочення населення, яке супроводжується погіршенням якісних демографічних характеристик [32, 39].

Природний рух населення – це сукупність змін чисельності та складу населення, що відбуваються внаслідок народжуваності та смертності. Цей показник може бути:

- ✓ позитивним, якщо кількість народжених перевищує кількість померлих;
- ✓ негативним, у разі, якщо смертність переважає над народжуваністю;
- ✓ нейтральним – коли обидва показники урівноважуються, і чисельність населення не змінюється [6].

У широкому розумінні міграція населення – це процес зміни постійного місця проживання, що передбачає переміщення особи або групи осіб між регіонами чи країнами [39]. У науковому дискурсі міграція розглядається як міграційний рух, який формує міграційний приріст (або сальдо міграції) і становить важливу складову загального демографічного відтворення. Міграційні процеси безпосередньо впливають на зміни чисельності та структури населення як у регіонах-донорах, звідки відбувається відтік, так і в регіонах-реципієнтах, які приймають мігрантів [42]. Залежно від масштабу переміщення, міграцію класифікують на зовнішню (міждержавну) та внутрішню (внутрішньодержавну).

Структурні характеристики населення займають ключове місце в системі демографічного аналізу. Зокрема, статеві структури визначаються як розподіл населення за статтю, що виражається у співвідношенні кількості чоловіків і жінок у загальній сукупності та в окремих вікових групах. Баланс між статями, особливо у віковій категорії, що охоплює репродуктивний період, має суттєве значення для стабільного демографічного розвитку [35].

На формування статевого складу впливають як біологічні чинники, пов'язані з особливостями народжуваності, так і соціально-демографічні процеси, зокрема різна інтенсивність смертності серед чоловіків і жінок, специфіка міграційних потоків, особливо трудових. Вікова структура населення відображає його розподіл за віковими категоріями і є важливим індикатором таких явищ, як демографічне старіння, наявність трудових ресурсів, рівень навантаження на систему охорони здоров'я та соціального забезпечення. Зміни у віковій структурі дозволяють оцінити тенденції до омоложення або старіння населення на певній території. Статеві-вікова структура поєднує обидва параметри – вік і стать – і дає змогу комплексно оцінити відтворювальний, економічний та соціальний потенціал населення. Збалансованість цієї структури є критично важливою, оскільки впливає на демографічну поведінку, рівень зайнятості, шлюбно-сімейні процеси та функціонування соціальних інститутів [30].

РОЗДІЛ 2. ЧИСЕЛЬНІСТЬ, СКЛАД ТА РОЗМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ АВСТРАЛІЇ

2.1. Особливості заселення Австралії та формування поселенської мережі

Населення Австралії, за оцінками, становить 27 838 400 осіб станом на 23 травня 2025 року. За цим показником вона посідає 54-те місце у світі та є найбільш населеною країною Океанії. Населення Австралії за прогнозами, перевищить 30 мільйонів до 2029 року. Населення Австралії зросло з орієнтовної чисельності від 300 000 до 2 400 000 аборигенів на момент британської колонізації у 1788 році внаслідок численних хвиль імміграції в наступні періоди. Також через імміграцію частка європейського компонента в населенні різко зросла в кінці XVIII та у XIX століттях, однак нині ця частка поступово зменшується [38].

Австралія є одним із континентів, що зазнав найпізнішого освоєння європейцями, однак її заселення має давню історію, яка охоплює кілька основних етапів. Перші сліди людської присутності на континенті датуються приблизно 50–65 тис. років тому й пов'язані з переселенням австралоїдних племен з Південно-Східної Азії. Ці автохтонні народи – аборигени – створили унікальну культуру та систему землекористування, тісно пов'язану з природним середовищем [31].

Початок масового заселення Австралії пов'язаний із колоніальною експансією Британської імперії. У 1770 р. британський мореплавець Джеймс Кук проголосив східне узбережжя Австралії володінням Великої Британії. Перше європейське поселення – Сідней – було засноване у 1788 р. як виправна колонія. Основу перших хвиль переселенців становили засуджені (каторжники) та військові. Поселення концентрувалися уздовж східного узбережжя, переважно в зоні кліматичного комфорту та водної доступності. Умови заселення були суворими: посуха, погано освоєні землі, конфлікти з

аборигенами, брак інфраструктури. Виникли перші великі міста: Сідней, Мельбурн, Брисбен [38].

Із середини ХІХ ст. колоніальна політика змінилася – розпочалося активне залучення вільних переселенців – так званий період вільної імміграції та «золотий бум» (середина – кінець ХІХ ст.), зокрема з Великої Британії, Ірландії, Німеччини, Китаю. Потужним стимулом стала золота лихоманка 1850-х рр. у штатах Вікторія та Новий Південний Уельс. Цьому процесу сприяли низка чинників: відкриття родовищ золота, розвиток сільського господарства та скотарства; доступність земель і прагнення колоній до автономії; політика «білого» заселення – стимулювання імміграції з Європи тощо. Цей період сприяв формуванню міського населення, закріпленню британської культури й англійської мови як доміантної, витісненню аборигенів на периферію [31].

Утворення Австралійського Союзу у 1901 році стало новим етапом в історії заселення. Почалася розбудова інфраструктури, залізниць, міст, промисловості. Економіка орієнтувалася на експорт мінералів, вовни, пшениці. Це так званий індустріальний період, який тривав до середини ХХ ст. До головних особливостей цього періоду належить формування мегаполісів на узбережжі (Сідней, Мельбурн, Перт, Аделаїда), зростання населення за рахунок європейських іммігрантів, закріплення диспропорційного розміщення населення – 90% мешканців країни оселилися в прибережних районах [6].

Після Другої світової війни Австралія значно активізувала імміграційну політику, поступово відмовляючись від «Білої Австралії» та відкриваючись для переселенців з Азії, Близького Сходу, Латинської Америки. До сучасних рис заселення належать нерівномірне розміщення – зосередження в кількох великих агломераціях, високий рівень урбанізації (понад 85% населення проживає в містах), зростання мультикультурності та етнічного різноманіття [8].

Заселення Австралії має унікальний характер, поєднуючи елементи колоніальної історії, ресурсного освоєння, політики імміграції та сучасного урбанізму. Основні чинники – природні умови, колоніальна політика, економічні стимули, культурна спадщина та глобальні міграційні процеси – сформували сучасну демографічну та просторову структуру населення Австралії.

2.2. Етнічний та релігійний склад населення

Етнічний та національний склад Австралії є результатом унікального поєднання корінного населення та хвиль міграції, які формувалися впродовж понад 60 тисяч років. Найдавнішими мешканцями континенту були аборигени, які мають австралоїдне антропологічне походження. Їхня культура, мова, релігія та спосіб життя є невід’ємною частиною ідентичності континенту. За оцінками, до прибуття європейців на континенті проживало близько 300 тис. осіб, які розмовляли понад 250 мовами [31, 40].

Колонізація з кінця XVIII ст. докорінно змінила етнічну структуру населення. Протягом XIX–XX ст. Австралія перетворилася на класичну країну імміграції з переважаючим європейським, переважно британським, населенням. Державна політика довгий час була спрямована на збереження гомогенності – так звана «Біла Австралія». Лише в другій половині XX століття Австралія поступово перейшла до мультикультурної моделі [6].

За даними перепису 2021 року, етнічний склад населення Австралії вирізняється значним різноманіттям [9]:

- ✓ Англо-кельтське походження (британці, ірландці, шотландці) – приблизно 60% населення.
- ✓ Корінне населення (австралійські аборигени та острів’яни Торресової протоки) – близько 3,2% населення (близько 812 тис. осіб).

- ✓ Європейські мігранти (італійці, греки, німці, хорвати, поляки) – приблизно 10–12%.
- ✓ Азійське населення (китайці, індійці, в'єтнамці, філіппінці, ланкійці) – понад 17%.
- ✓ Мігранти з Близького Сходу, Африки, Латинської Америки – менше 5%, але зростаюча частка.

Більшість мешканців мають змішане походження та вказують кілька етнічних ідентичностей. Австралійська національна ідентичність має багат шарову структуру. Громадянство не завжди збігається з етнічністю: громадянство Австралії мають понад 90% постійних жителів. Національна ідентичність: близько 30% ідентифікують себе просто як «австралійці», інші вказують своє походження (наприклад, «австралієць і англієць», «австралієць китайського походження»). Формування національної спільноти базується на цінностях демократичного суспільства, поваги до прав людини та мультикультурності [6].

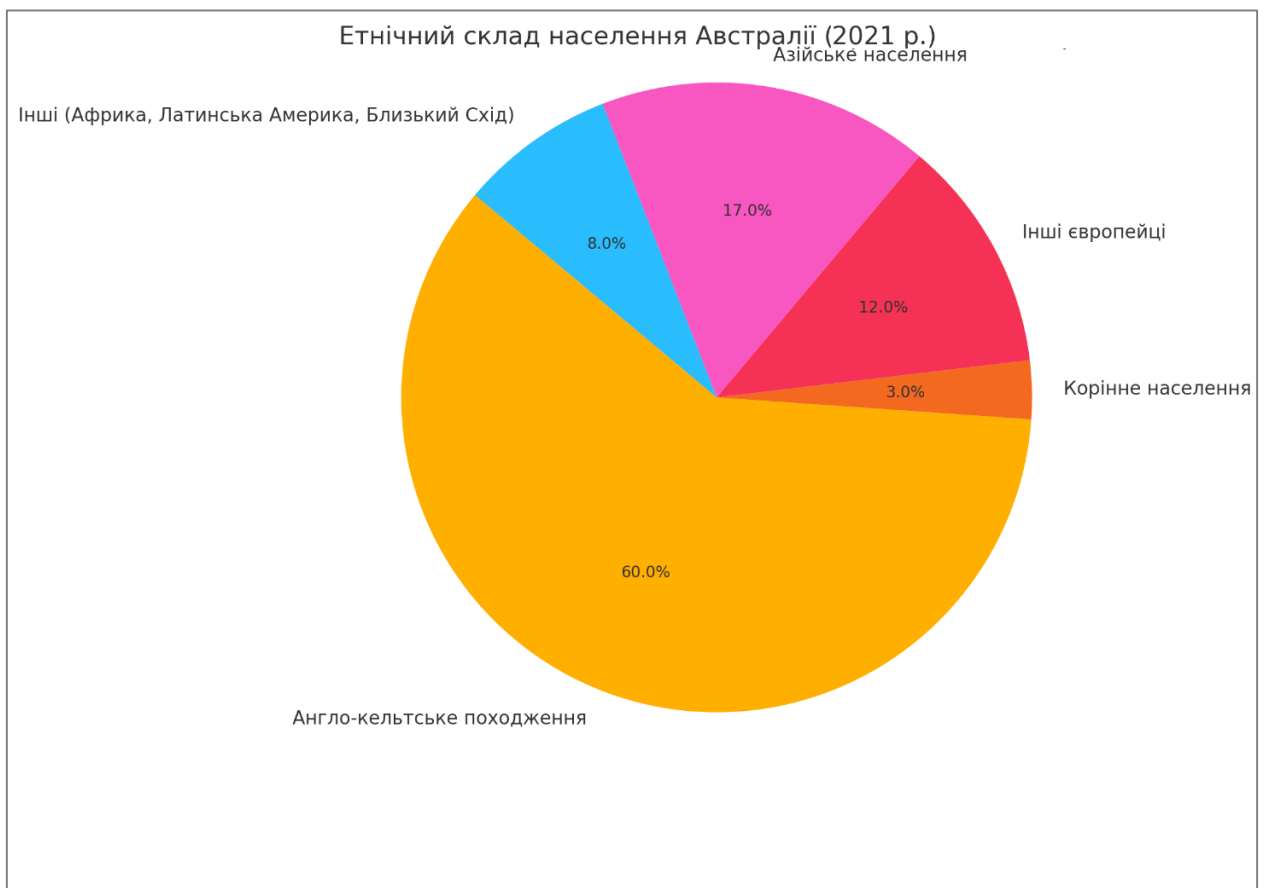

Рис. 2.1. Етнічний склад населення Австралії, 2021 (побудовано за [20, 40])

Політика імміграції відіграла ключову роль у формуванні сучасного етнічного профілю. Зокрема, політика «Білої Австралії» (1901–1973): обмеження імміграції небілих народів. Період реформ (з 1970-х): скасування расових квот, впровадження балової системи, пріоритет фахової міграції. Сучасна політика: підтримка мультикультурності, інтеграція, громадянство за спрощеною процедурою для кваліфікованих працівників і біженців [6].

Релігійний склад Австралії формувався під впливом колоніального минулого, імміграційної політики та сучасних глобалізаційних процесів. Із прибуттям перших європейських колоністів у кінці XVIII століття християнство, зокрема англіканство, стало домінантною релігією, оскільки більшість поселенців походили з Великої Британії. У подальші роки зростання чисельності ірландських католиків, шотландських пресвітеріан, німецьких лютеран і представників інших християнських конфесій сприяло релігійній диверсифікації країни.

З другої половини XX століття внаслідок лібералізації імміграційного законодавства (скасування політики «Білої Австралії») до країни почали масово прибувати мігранти з Азії, Близького Сходу, Африки, що сприяло зростанню частки нехристиянських релігій [6, 38].

Згідно з переписом 2021 року, релігійний ландшафт Австралії демонструє високу різноманітність і водночас зростаючу секуляризацію (рис. 2.2). На переписі 2021 року 38,9% населення вказали, що не належать до жодної релігії, тоді як у 2001 році цей показник становив лише 15,5%. Найбільш поширеною релігією залишається християнство (43,9% населення). Найбільші християнські конфесії – Римо-католицька церква (20% населення) та Англіканська церква Австралії (9,8%). Мультикультурна імміграція після Другої світової війни сприяла зростанню нехристиянських релігій, серед яких найбільші: іслам (3,2%), індуїзм (2,7%), буддизм (2,4%), сикхізм (0,8%) та іудаїзм (0,4%). Історично, релігія та міфологія австралійських аборигенів була домінуючою системою вірувань на території Австралії до приблизно 1840

року, коли європейські австралійці вперше чисельно перевершили корінне населення [2].

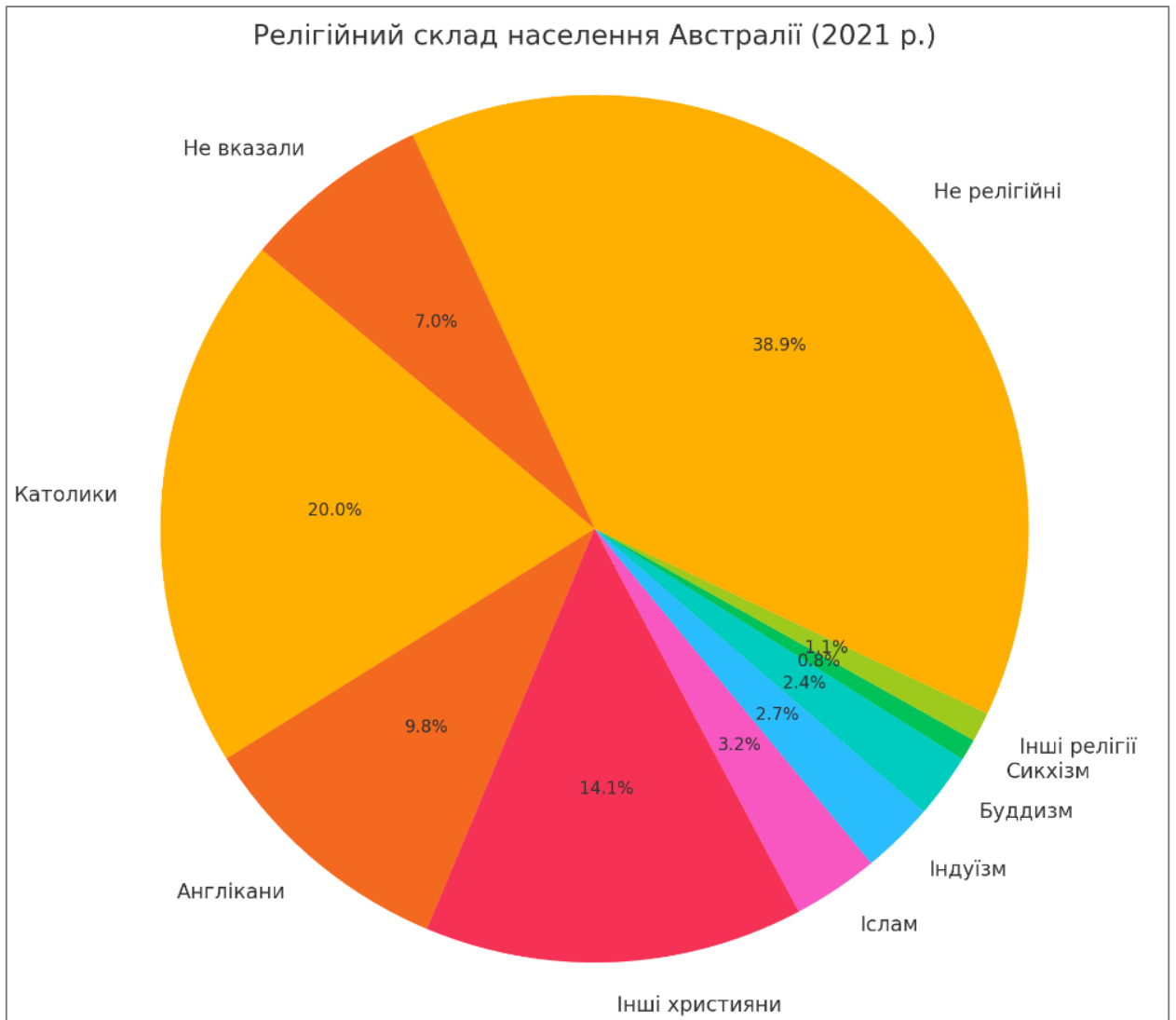

Рис. 2.2. Релігійний склад населення Австралії, 2021 (побудовано за [20,40])

Упродовж XIX і XX століть Австралія переважно була протестантською країною з великою католицькою меншиною. Уперше католики перевершили англікан за чисельністю у переписі 1986 року. Унаслідок такого історичного розвитку, хоча Австралія не має офіційної релігії, і група «без релігії» є найбільшою за самоідентифікацією, уряди Австралії все ж згадують християнського Бога у своїх церемоніях, так само як і суди Австралії. Починаючи з перепису 1991 року, відсоток християн стабільно зменшується, тоді як частка нерелігійних постійно зростає. Ці дані

свідчать про суттєве зростання частки населення, яке не асоціює себе з жодною релігією. Це один із найвищих показників секуляризації серед розвинених країн світу. Релігійні громади мають специфіку територіального розміщення. Християни переважають у більшості регіонів, особливо в сільській місцевості та передмістях. Ісламські громади концентруються в західних районах Сіднея, Мельбурна та Брісбена, що пов'язано з осіданням мігрантів із Лівану, Туреччини, Афганістану, Сомалі. Індуїсти, буддисти, сикхи мають вищу частку в урбанізованих районах, зокрема в районах з великою чисельністю іммігрантів з Південної та Південно-Східної Азії. Аборигенні духовні вірування збереглися в деяких віддалених громадах Північної Території, Західної Австралії та Квінсленду, але здебільшого інтегровані у християнські церкви [2, 6].

Австралія є світською державою, у якій Конституція гарантує свободу віросповідання, водночас, релігійна сфера має низку особливостей, зокрема це міжконфесійна толерантність, яка вважається соціальною нормою; релігійні школи (католицькі, англіканські, ісламські тощо) отримують державне фінансування. Рада з міжрелігійного діалогу Австралії сприяє діалогу між релігійними лідерами, громадськими організаціями та урядом. У деяких випадках виникають напруження, особливо навколо імміграційної політики та ісламської меншини, однак вони, як правило, не набувають гострих форм. Останні десятиліття засвідчили стрімке зростання кількості австралійців, які не ідентифікують себе з жодною релігією. Цьому сприяють урбанізація та зростання рівня освіти, індивідуалізація віри, зміна релігійних практик серед молоді, зменшення впливу церкви на соціальне життя. Унаслідок цього спостерігається плюралізація релігійного простору: традиційні церкви втрачають позиції, натомість посилюється роль нових, часто малих або альтернативних духовних рухів [34].

Релігійний склад населення Австралії відображає складну взаємодію історичних традицій, імміграційної політики, культурної різноманітності та процесів секуляризації. Попри домінування християнства, країна демонструє

високий рівень релігійного плюралізму, толерантності та міжконфесійного співіснування. Подальша динаміка релігійного складу буде визначатися міграційними потоками, соціальними змінами та розвитком світоглядної різноманітності.

Незважаючи на загальну толерантність, у країні існують проблеми [2]:

- ✓ Соціально-економічна нерівність корінного населення. Аборигени мають нижчі показники тривалості життя, вищий рівень безробіття, гірший доступ до освіти та медицини.
- ✓ Рівень дискримінації: в окремих сферах зберігаються стереотипи та бар'єри особливо щодо мусульман, біженців і вихідців з Африки.
- ✓ Інтеграція: виклики адаптації нових мігрантів, мовна та культурна ізоляція.

Окремо варто наголосити на аборигенів Австралії, які є першими мешканцями континенту, які з'явилися тут понад 50–65 тисяч років тому внаслідок міграції людських груп із Південно-Східної Азії. Вони сформували одну з найдавніших безперервних культур у світі. До європейської колонізації чисельність аборигенів оцінюється в межах 300–750 тис. осіб, об'єднаних у понад 500 соціокультурних груп із власними мовами, територіями та релігійними практиками. Станом на перепис 2021 року, в Австралії проживало близько 812 тис. осіб аборигенного походження (приблизно 3,2% загального населення). Більшість з них мешкає в міських і регіональних районах (75%), віддалених та сільських громадах, особливо у Північній Території, Західній Австралії та Квінсленді (25%). Аборигени мають молодший віковий профіль (середній вік – 24 роки) та вищий коефіцієнт народжуваності порівняно з неаборигенним населенням. Середня тривалість життя аборигенів на 8–9 років нижча, ніж у решти населення. Аборигенні мови – надзвичайно різноманітні: до європейської колонізації існувало понад 250 мов і діалектів. Нині збереглися менш як 120, з яких лише 10 вживаються активно [1].

Європейська колонізація мала катастрофічні наслідки для корінного населення. Наприклад, втрата земель і ресурсів, примусове переселення, фізичне знищення та епідемії, які спричинили масову смертність, політика асиміляції (зокрема так зване «викрадене покоління» – діти, яких вилучали з родин для виховання в білих сім'ях чи місіях), соціальна та економічна маргіналізація – низький рівень освіти, безробіття, бідність, проблеми зі здоров'ям. Ці процеси заклали основу тривалого соціального виключення та структурної нерівності. З 1967 року, коли аборигени отримали повноцінне громадянство та були включені до переписів, в Австралії реалізується політика визнання прав і примирення. У XXI столітті культура аборигенів дедалі більше визнається важливою складовою національної ідентичності, зокрема їхні твори мистецтва є символом Австралії на міжнародному рівні, аборигенні традиції все частіше включаються до офіційних церемоній, державних заходів.

Аборигени Австралії – не лише найдавніша спільнота континенту, а й сучасний соціокультурний феномен, що втілює складну історію боротьби, втрат і відродження. Забезпечення рівних прав і подолання структурної нерівності залишаються критичними завданнями національної політики. Австралія є прикладом країни, що успішно поєднала імміграційну політику з мультикультурним суспільством. Сучасний етнічний склад демонструє високу різноманітність, що створює умови для інновацій, обміну культурним досвідом та міжнаціонального діалогу [1, 6].

2.3. Особливості розселення населення Австралії

Австралія – федеративна держава, яка складається з шести штатів (Новий Південний Уельс, Вікторія, Квінсленд, Південна Австралія, Західна Австралія, Тасманія) та двох материкових територій (Північна Територія та Австралійська Столична Територія, або АСТ). Така структура обумовлює політичну та адміністративну децентралізацію, зокрема у сфері планування розселення, землекористування та місцевого самоврядування. Штати мають

власні уряди, парламенти й компетенції у сфері інфраструктури, транспорту, освіти й охорони здоров'я, що відіграє важливу роль у формуванні специфіки урбанізаційних процесів і просторової диференціації [24].

Таблиця 2.1. Показники розселення населення Австралії [25]

	Населення, 2023	Площа, км.кв	Густина населення, осіб/км.кв	% від загальної чисельності населення країни	% населення, що проживає у столиці штату/території
Новий Південний Уельс	8,339,300	800,642	8.64	32%	63%
Вікторія	6,812,500	227,416	23.54	26%	71%
Квінсленд	5,459,400	1,730,648	2.50	20%	46%
Західна Австралія	2,878,600	2,239,170	0.89	10%	73.4%
Південна Австралія	1,851,700	983,482	1.62	7%	73.5%
Тасманія	572,800	68,401	7.24	2%	41%
Австралійська Столична Територія	466,800	2,358	151.49	2%	100%
Північна Територія	252,500	1,349,129	0.16	1%	54%

Населення Австралії, за оцінками, становить 27 838 400 осіб станом на 23 травня 2025 року. За цим показником вона посідає 54-те місце у світі та є найбільш населеною країною Океанії. Населення зосереджене переважно в міських районах, особливо на східному, південно-східному та південному узбережжі. Австралія має середню густоту населення 3,6 особи на квадратний кілометр загальної площі, що робить її однією з найменш густозаселених країн світу. Найвища густина спостерігається в узбережних регіонах південного сходу (штати Вікторія, Новий Південний Уельс, частково Квінсленд) – понад 100 осіб на км² у міських агломераціях. Центральна та західна частина континенту (внутрішній аутбек) – майже безлюдні (менше 0,1 особи/км²). Це зазвичай пояснюється напівпустельним і пустельним характером географії значної частини внутрішніх територій країни. Тож просторовий контраст

зумовлений як природно-кліматичними чинниками (посушливість, брак води, пустелі), так і історичними шляхами освоєння території. Ще одним фактором є урбанізація – 89% населення проживає лише в декількох міських районах, тож Австралія є однією з найбільш урбанізованих країн світу [23].

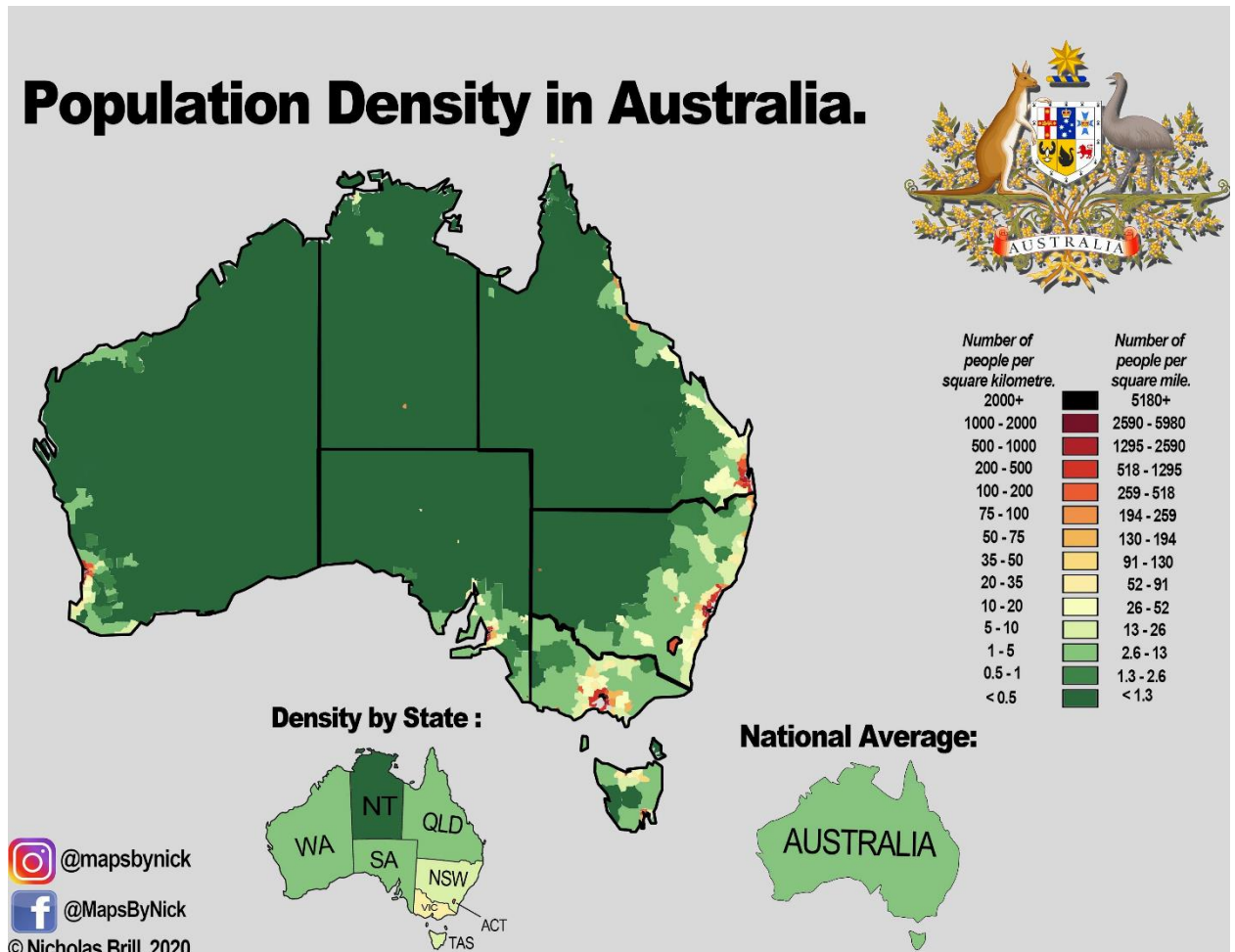

Рис. 2.3. Густота населення Австралії [22]

Більшість населення Австралії вже була урбанізована у 1911 році (рис. 2.4). Ранній початок урбанізаційних процесів в Австралії, які значною мірою були зумовлені колоніальним типом розвитку та орієнтацією економіки на припортові міста. Вже на початку ХХ століття більшість населення концентрувалася в містах – це є винятковою особливістю у порівнянні з іншими тогочасними країнами. Це свідчить про особливу модель заселення, де сільські території з початку відігравали відносно меншу роль. У 1911 році

частка міського населення становила 57,5%, а у 2021 році – 90,3%. Зростання частки урбанізованого населення майже на 33% за століття відображає системну зміну способу життя австралійців. Урбанізація стала домінуючою тенденцією, що істотно трансформувала соціально-економічну структуру країни. Це також свідчить про поступовий відхід від аграрної моделі розвитку до постіндустріального міського суспільства. Частка населення, що проживає в міських районах, відтоді продовжувала зростати. Починаючи з 1954 року, переважна частина населення Австралії проживає у столичних містах. Це свідчить про подальшу концентрацію населення у великих агломераціях (Сідней, Мельбурн, Брісбен, Перт та інші). Столичні міста виступають не лише адміністративними центрами, але й осередками інноваційної економіки, фінансів, культури та освіти. Така ситуація спричиняє значний тиск на міську інфраструктуру, транспорт, житлове будівництво та екологічні ресурси, водночас викликаючи демографічне та економічне відставання внутрішніх регіонів. Темпи урбанізації в першій половині ХХ століття були втричі вищими, ніж у другій. Цей показник свідчить про те, що основний стрибок урбанізації відбувся до 1950-х років. Пояснюється це індустріалізацією, розвитком транспортної інфраструктури, активним міграційним припливом після Першої та Другої світових воєн. У другій половині століття відбувалося вже не стільки кількісне, скільки якісне зростання міст – розширення приміських зон, розвиток мегаполісів, субурбанізація, зростання ролі сервісного сектору. У 2018 році чисельність населення Мельбурна (у межах значущої міської території) перевищила чисельність населення Сіднея. Проте Сідней досі зберігає першість за чисельністю населення у межах статистичного регіону Великої столичної агломерації. Ця тенденція демонструє зміну в ієрархії австралійських міст. Мельбурн стає дедалі привабливішим як центр освіти, культури, інновацій та міграційного притоку. Його конкурентоспроможність підвищується завдяки сприятливим умовам для життя, урбаністичному плануванню, високій якості публічного простору та активному залученню молоді й міжнародних студентів. Незважаючи на

зростання населення Мельбурна, саме Сідней залишається найбільшою агломерацією у розширених статистичних межах. Це пов'язано із просторовим розширенням передмість, багатоярусною міською структурою та роллю міста як національного та міжнародного економічного й фінансового центру. Така особливість вимагає ефективного просторового планування та сталого управління розвитком міських територій [23, 37].

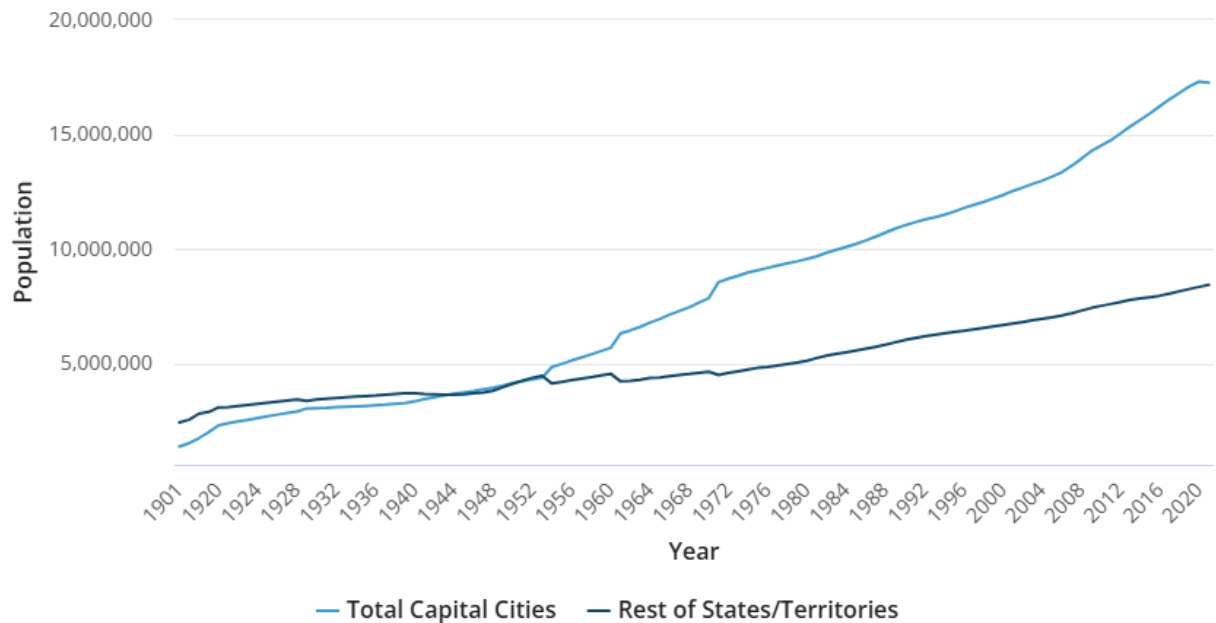

Рис. 2.4. Динаміка чисельності населення міст та інших територій [25]

Австралія – одна з найбільш урбанізованих країн світу: понад 86% населення проживає в містах. Урбанізація в Австралії має якісний характер – вона відбувається не стільки через масове зростання кількості нових міст, скільки через розширення, модернізацію та інтеграцію наявних міських агломерацій. Основними факторами урбанізації стали економічна концентрація у великих містах, розвиток транспортної інфраструктури, імміграція (переважно до великих міських центрів), агломераційні переваги для бізнесу, послуг і вищої освіти, високий рівень життя та доступ до послуг у містах тощо. Міська система країни має яскраво виражений приморський та агломераційний характер (рис. 2.5). Міста розташовані переважно на

узбережжі, утворюючи своєрідну «лінію населення», яка тягнеться від Квінсленду на півночі до Тасманії на півдні [7, 14].

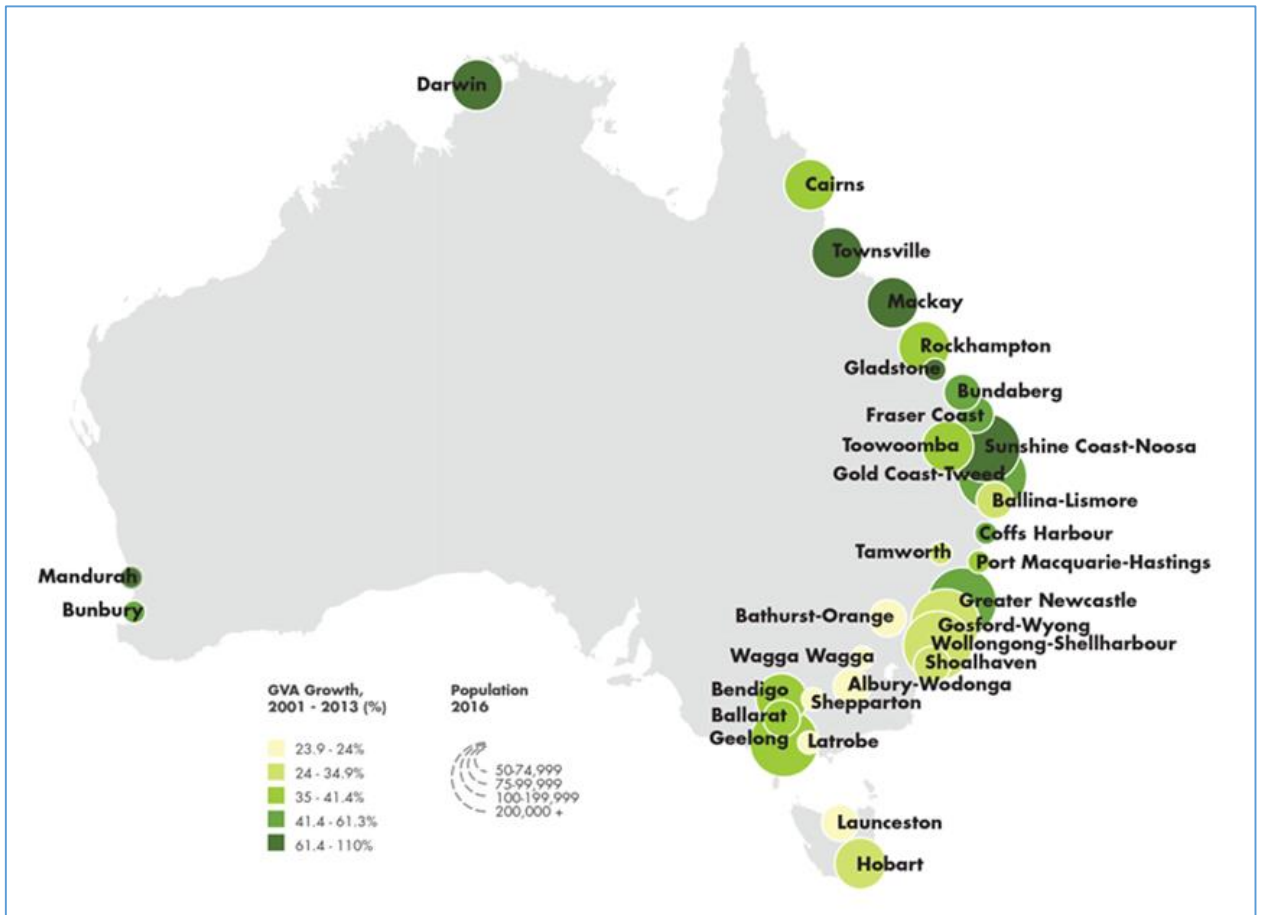

Рис. 2.5. Найбільші міста Австралії [7]

Австралійська урбанізація має агломераційний приморський характер: великі міста сформувалися переважно на узбережжі та стали доміантними у своїх регіонах.

Найбільші міста Австралії (таблиця 2.2):

Сідней (New South Wales) – найбільше місто країни (~5,3 млн осіб). Провідний фінансовий, культурний і туристичний центр. Розташований навколо однойменної гавані, має багаторівневу просторову структуру, потужну систему громадського транспорту.

Мельбурн (Victoria) – друге за чисельністю (~5,0 млн). Відомий як культурна столиця, центр освіти, науки, креативної індустрії. Активно зростає за рахунок міграції та інноваційного сектору.

Брисбен (Queensland) – (~2,6 млн) – адміністративний і діловий центр північного сходу. Має субтропічний клімат, швидко розвивається як центр туризму та IT-послуг.

Перт (Western Australia) – (~2,2 млн) – головний центр західної частини країни, ізольований від інших мегаполісів. Економіка пов’язана з видобувною промисловістю та морським портом.

Аделаїда (South Australia) – (~1,4 млн) – традиційний центр виноробства, оборонної промисловості та університетської освіти. Вирізняється раціональним плануванням і доступністю житла.

Канберра (Australian Capital Territory) – столиця Австралії (~450 тис. осіб), місто уряду, дипломатії та досліджень. Сплановане місто з великою часткою зелених зон і широких бульварів.

Таблиця 2.2. Найбільші міста Австралії (топ-20) [40]

Ранг	Місто	Населення	Ранг	Місто	Населення
1	Сідней	5,450,496	11	Джилонг	302,046
2	Мельбурн	5,207,145	12	Хобарт	253,654
3	Брисбен	2,706,966	13	Таунсвілл	186,734
4	Перт	2,309,338	14	Кернс	160,933
5	Аделаїда	1,446,380	15	Дарвін	150,736
6	Голд-Кост — Твід-Гедс	735,213	16	Тувумба	149,817
7	Ньюкасл — Мейтленд	526,515	17	Балларат	116,390
8	Канберра — Квінбіян	503,402	18	Бендіго	104,883
9	Саншайн-Кост	407,859	19	Олбері-Водонга	100,095
10	Воллонгонг	313,745	20	Лончестон	93,364

Крім мегаполісів, в Австралії існує розгалужена мережа середніх міст, таких як Голд-Кост, Ньюкасл, Вуллонгонг, Джилонг, Таунсвілл, Лончестон, Дарвін, які виконують важливі регіональні функції. Вони зростають за рахунок внутрішньої міграції, туризму, розвитку послуг та житлового

будівництва. Середні міста відіграють роль буферів урбанізаційного тиску на великі агломерації.

Сучасна урбанізація в Австралії супроводжується розростанням передмість (urban sprawl), що веде до транспортних проблем і втрати природних територій, зростанням цін на житло у центральних районах міст, інтеграцією мігрантів у міський простір тощо. Урбанізація в Австралії є ключовим просторовим процесом, який формує соціально-економічну динаміку країни. Система міст вирізняється високим ступенем концентрації, ефективним функціонуванням інфраструктури та глобальною інтегрованістю. У той же час просторове планування потребує адаптації до демографічного тиску, зміни клімату, потреб сталого розвитку та соціальної згуртованості [23].

Формування сучасної системи розселення в Австралії обумовлене комплексом природних, соціально-економічних, історичних і політичних чинників. Більша частина Австралії має аридний або напіваридний клімат, що ускладнює постійне проживання, землеробство й водозабезпечення. Заселення починалося з морських портів, які згодом перетворилися на великі урбанізовані вузли. Формування мережі залізниць і шосе в XIX–XX ст. зосереджувалося навколо столиць штатів і морських гаваней. Концентрація населення в районах розвиненої промисловості, сервісу, туризму й освіти. Незважаючи на спроби стимулювання внутрішнього заселення, більшість інвестицій продовжують концентруватися в мегаполісах [24].

Система розселення Австралії характеризується такими екістичними рисами:

- ✓ приморська орієнтація поселень: 90% населення мешкає на відстані до 50 км від узбережжя.
- ✓ агломераційна структура: більшість населення зосереджена в кількох великих агломераціях.
- ✓ мале значення сільського розселення: сільське населення становить менше 10%.

- ✓ наявність віддалених населених пунктів (remote settlements): шахтарські, сільськогосподарські та аборигенні поселення у внутрішніх районах мають низьку щільність, поганий доступ до інфраструктури та послуг.
- ✓ поляризована модель розселення: поєднання розвинених урбанізованих зон із "порожнім" внутрішнім простором.

Система розселення Австралії є результатом глибоких природно-географічних, історичних і соціально-економічних процесів. Домінування урбанізованих приморських районів, агломераційна модель та екстремальна нерівномірність густоти населення свідчать про поляризований простір, який багато в чому обумовлює територіальні особливості економічного, соціального та демографічного розвитку.

Розділ 3. ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ АВСТРАЛІЇ

3.1. Динаміка зміни чисельності населення

Станом на 30 вересня 2024 року населення Австралії становило 27 309 396 осіб. Річне зростання становило 484 000 осіб (1,8%). Природний приріст за рік становив 104 200 осіб, а чиста зовнішня міграція – 379 800 осіб [40].

Населення Австралії зросло з 3,8 мільйона у 1901 році до 25,7 мільйона у 2021 році. Цей показник свідчить про значне демографічне зростання протягом ХХ–початку ХХІ століття. Основними чинниками такого зростання стали високі обсяги імміграції, державна підтримка народжуваності у повоєнний період, економічне зростання, а також покращення умов життя та охорони здоров'я. Особливо активне зростання спостерігалось після Другої світової війни, коли Австралія проводила політику «Populate or Perish» із залучення великої кількості європейських переселенців [6].

Частка міського населення зростає з 58% від загальної чисельності у 1911 році до 90% у 2021 році. Це свідчить про потужну урбанізацію, яка є характерною рисою більшості розвинених країн. Зростання частки міського населення в Австралії відображає тенденцію до концентрації населення в агломераціях, передусім у прибережних столичних містах (Сідней, Мельбурн, Брісбен тощо), які виступають центрами економічної активності, зайнятості, освіти та інновацій. Одночасно спостерігається депопуляція сільських територій та «регулярна периферизація», що вимагає ефективної політики збалансованого регіонального розвитку [13].

Рівень народжуваності зменшився з 3,1 дитини на одну жінку у 1921 році до 1,7 у 2021 році. Цей показник є частиною загальносвітового тренду зниження народжуваності, який спостерігається у більшості розвинених країн. Зменшення фертильності пов'язане зі зростанням рівня освіти жінок, активною участю в ринку праці, зростанням віку першого народження дитини, урбанізацією, підвищенням витрат на виховання дітей та зміною життєвих

пріоритетів. Цей тренд загрожує старінням населення, зміною вікової структури, що має серйозні наслідки для трудового ринку, систем охорони здоров'я та пенсійного забезпечення [13].

Очікувана тривалість життя при народженні зросла на 26 років з початку 1900-х років. Зростання тривалості життя є прямим індикатором покращення якості життя, медичних послуг, санітарії та загального рівня розвитку суспільства. Це також призводить до зростання частки літнього населення, що викликає потребу в адаптації інфраструктури, медичних послуг і соціальної політики до потреб людей похилого віку. Тенденція «старіння нації» супроводжується зниженням темпів природного приросту, що посилює роль імміграції як чинника підтримки демографічної стабільності.

Від 1901 року населення Австралії значно зросло як на національному, так і на рівні штатів і територій. Населення Австралії у 2021 році було в 6,8 рази більшим, ніж у 1901 році – з 3,8 до 25,7 мільйона. Такий масштабний приріст є свідченням тривалого економічного та демографічного розвитку. Австралія належить до числа країн з найбільш динамічною імміграційною політикою, що дозволило компенсувати низький рівень природного приросту. Це також зумовлює мультикультурність населення, що формує нові соціальні виклики й потребу у поліетнічній інтеграційній політиці [13, 14].

Загальнонаціональне населення зростало щороку з 1901 року, за винятком періоду Першої світової війни. Безперервне зростання населення протягом понад століття демонструє високу стабільність соціально-економічного розвитку Австралії, однак воєнні конфлікти (зокрема Перша світова війна) істотно впливали на демографічну динаміку через втрати чоловічого населення, зниження народжуваності та економічну нестабільність. Подібні спадні періоди є важливими для ретроспективного аналізу демографічних криз.

Найбільший чистий приріст населення був зафіксований у 2009 році. 2009 рік був піком нетто-приросту, що, ймовірно, пов'язано із хвилею трудової міграції, лібералізацією імміграційної політики, зростанням економіки та

попитом на кваліфіковану робочу силу. Цей період збігся з глобальною фінансовою кризою, яка, однак, менше вплинула на Австралію, ніж на інші розвинені країни, що зробило її привабливою для іммігрантів [13].

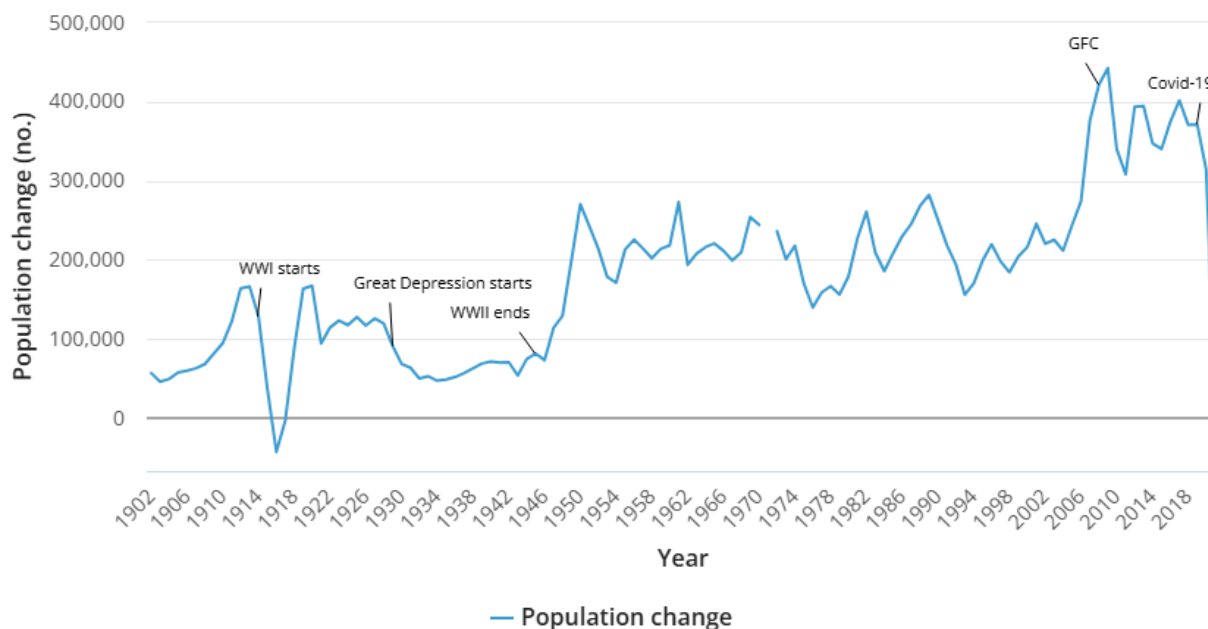

Рис. 3.1. Динаміка зміни чисельності населення Австралії, 1902-2018 рр. [13]

Починаючи з 2006 року, за винятком 2021 року, приріст населення за рахунок міграції перевищував природний приріст. Цей факт чітко демонструє, що сучасна демографічна динаміка Австралії значною мірою залежить від зовнішньої міграції. В умовах низької народжуваності імміграція є основним інструментом підтримки зростання чисельності населення та оновлення трудового ресурсу. Винятком став 2021 рік, коли пандемія COVID-19 спричинила обмеження на міжнародні поїздки, тимчасову зупинку прийому мігрантів, що різко знизило приріст населення [31].

У 2023–2024 роках населення столичних міст зросло на 427 800 осіб (2,4%). Зростання чисельності населення столиць складалося з: зовнішньої міграції (373 000 осіб), природного приросту (89 500 осіб) та внутрішньої міграції (–34 600 осіб). Найбільше зростання чисельності населення спостерігалось в Мельбурні (142 600 осіб), найвищий темп зростання – у Перті (3,1%) [13, 40].

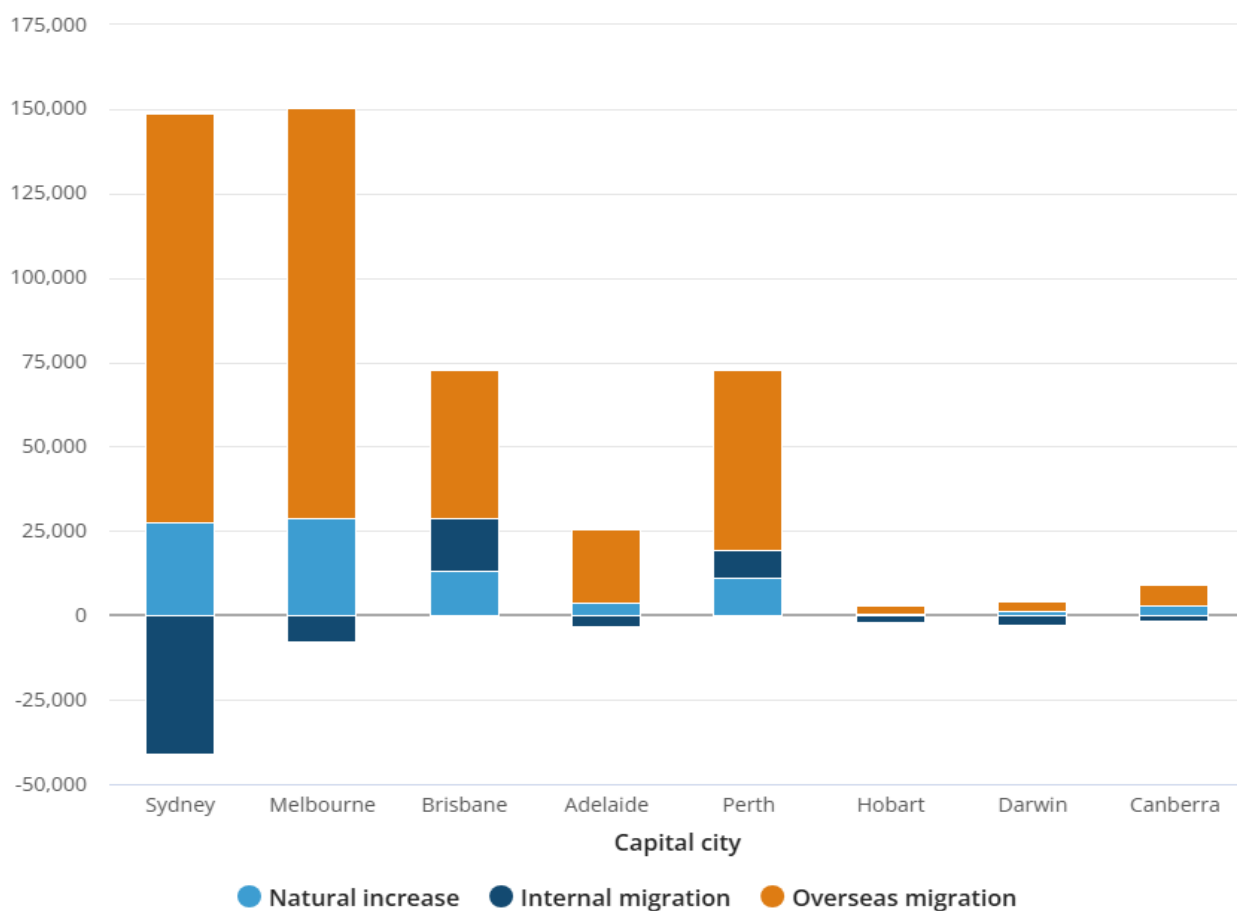

Рис. 3.2. Компоненти зміни чисельності населення в розрізі міст, 2024 [13]

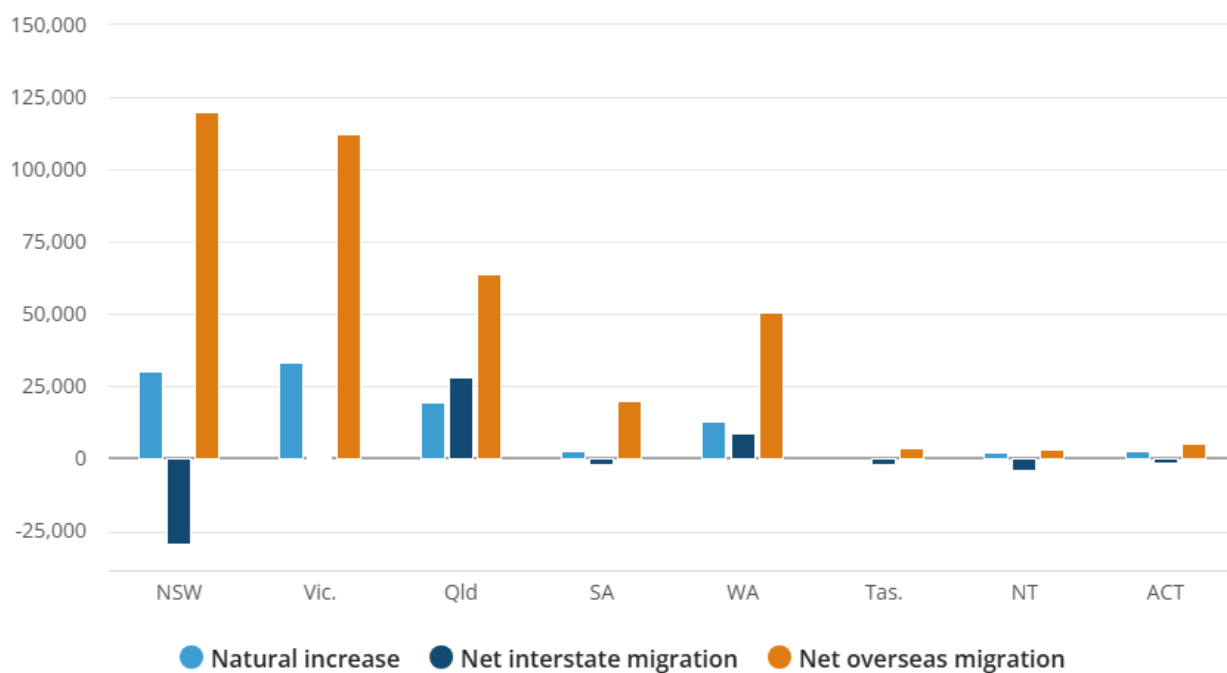

Рис. 3.3. Компоненти зміни чисельності населення в розрізі регіонів, 2024[13]

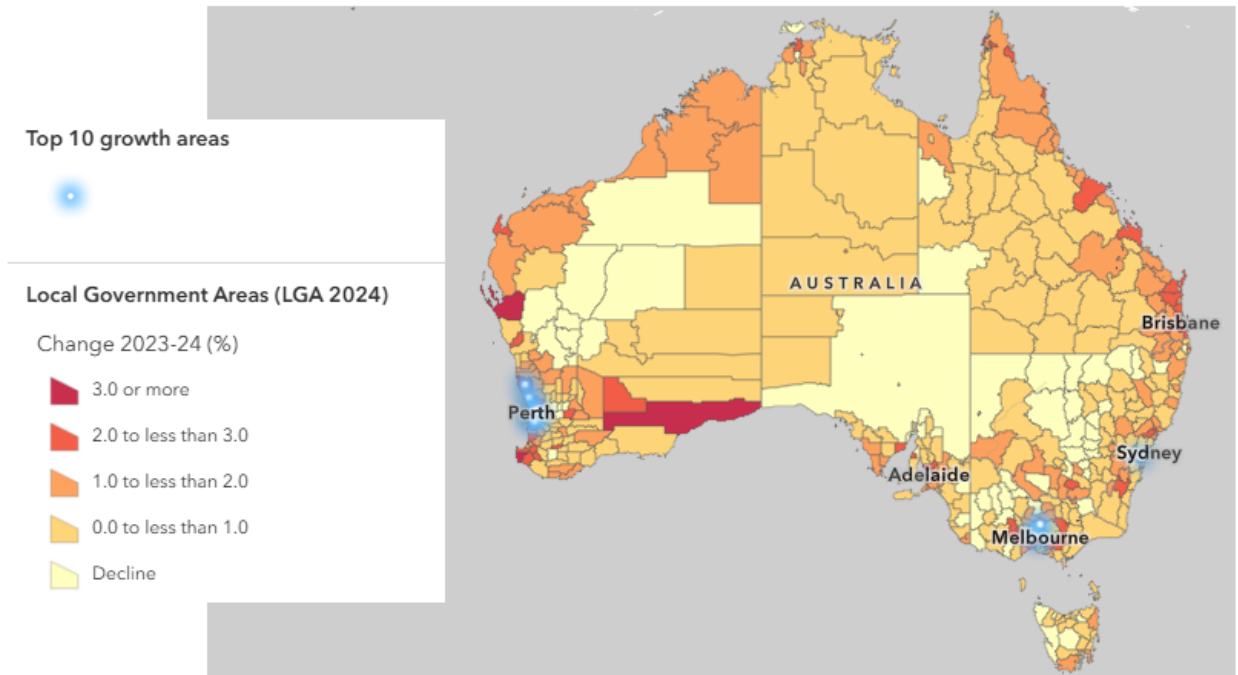

Рис. 3.4. Зміна чисельності населення в розрізі регіонів (Local Government Areas), 2024 [25]

Зони найвищого приросту (3,0% і більше) сконцентровані переважно на південному заході Західної Австралії, зокрема біля Перта, на центральному заході Квінсленду та частково на узбережжі, а також у деяких районах в передмістях Мельбурна та Сіднея. Ці райони ймовірно приваблюють населення завдяки розширенню житлової забудови, відносно доступному житлу, розвитку інфраструктури, або внутрішній міграції з густонаселених центрів [25].

Регіони зі зниженням чисельності населення розташовані у внутрішніх (віддалених) територіях Австралії, у деяких сільських зонах Нового Південного Уельсу, Північної Території та Південної Австралії. Це свідчить про демографічний спад у віддалених аграрних або малонаселених регіонах, можливу міграцію до міст, старіння населення та низьку народжуваність.

Столичні регіони, такі як Мельбурн, Сідней, Брісбен, Перт – помірно зростання (1–3%), у центрах мегаполісів темпи приросту нижчі, ніж у передмістях, що вказує на розширення міст у напрямку приміських зон.

Зростання населення концентрується в периферіях великих міст, де доступніше житло й активна забудова. Сільські та віддалені райони втрачають населення, що може загострювати диспропорції у розвитку територій. Міграція є ключовим чинником – як внутрішня (між штатами й регіонами), так і можливо міжнародна [25]. Просторовий розвиток Австралії є асиметричним, з чіткою орієнтацією на урбанізовані прибережні регіони.

3.2. Демографічні процеси та тривалість життя

Аналіз динаміки народжуваності в Австралії (рис. 3.5) у період з 1935 по 2023 рік демонструє низку особливостей. Ключові етапи зміни народжуваності [4, 6, 13]:

- ✓ 1935–1961: Стабільне зростання, коли кількість народжень поступово зростає з приблизно 110 000 до понад 230 000 на рік. Це період відновлення після Великої депресії, Другої світової війни, а згодом – «бебі-буму» (особливо у 1950-х).
- ✓ 1962–1971: Пік «бебі-буму», де різке зростання з піком близько 275 000 народжень у 1971 році. Основні причини цього це економічне процвітання, стабільність після війни, традиційні моделі сім'ї, мала частка жінок у робочій силі.
- ✓ 1972–1980: Різке падіння, після піку у 1971 році – швидке зниження до ~220 000 народжень на рік. Основні фактори це впровадження та поширення контрацепції, зміни ролі жінки в суспільстві, зростання рівня освіти і зайнятості серед жінок, економічна нестабільність (інфляція, енергетична криза 1970-х).
- ✓ 1980–2005: Відносна стабілізація, коли народжуваність коливається в межах 230 000–250 000. Цей період характеризується відносною стабільністю, але й зниженням коефіцієнта народжуваності.
- ✓ 2006–2013: Нове зростання, зокрема різке зростання до понад 300 000 народжень на рік. Основні причини це імміграційний приріст —

зростання населення молодого репродуктивного віку, затримані пологи жінками, які раніше відкладали народження дітей, державні стимули: «baby bonus» (грошові виплати за народження дитини).

- ✓ 2014–2023: Коливання і спад, коли кількість народжень коливається, з максимумами в 2016–2018 (~315 000), але потім падає до 286 998 у 2023 році. Основні причини це вплив пандемії, висока вартість життя, нерухомості та догляду за дітьми, пізніше материнство, менше дітей у родині.

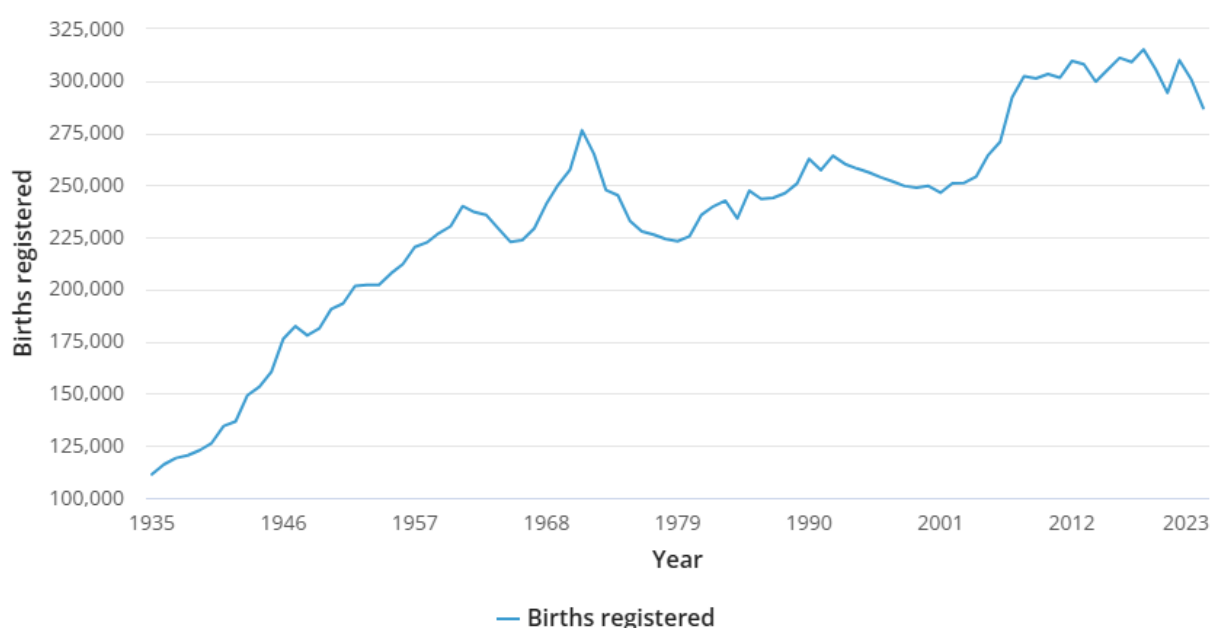

Рис. 3.5. Динаміка народжуваності в Австралії, 1935-2023 рр. [4]

У 2023 році було зареєстровано 286 998 народжень – на 4,6% менше, ніж у 2022 році [4]. Це значне річне зниження, яке може свідчити про демографічні та соціальні зміни. Економічна невизначеність після COVID-19, інфляція, нестабільність на ринку праці – усе це впливає на рішення відкласти народження дітей. Висока вартість житла, догляду за дітьми та освіти також є стримуючими факторами. Зміни в цінностях і життєвих пріоритетах молодих австралійців – зростання індивідуалізму, кар’єрної орієнтації, довший перехід до батьківства. Тенденція зниження народжуваності є характерною не лише для Австралії, а й для більшості розвинених країн.

Сукупний коефіцієнт народжуваності для всіх жінок Австралії – 1,50 дитини на одну жінку. Цей рівень істотно нижчий за рівень простого відтворення поколінь (2,1), тобто без імміграції населення Австралії довгостроково скорочуватиметься. Чинники низької народжуваності: пізніше народження першої дитини: середній вік матерів зростає, жінки частіше здобувають вищу освіту, працюють і будують кар'єру – що зміщує репродуктивні наміри [4, 31].

У 2023 році було зареєстровано 286 998 народжень, що на 4,6% (або на 13 686 народжень) менше, ніж у 2022 році: 51,4% новонароджених були хлопчиками, що дало співвідношення статей при народженні – 105,6 хлопчиків на 100 дівчаток. 60,1% дітей народилися у батьків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі [4].

Таким чином, загальні тенденції як довгострокове зростання в абсолютних цифрах за рахунок приросту населення, періоди спаду відповідають соціально-економічним трансформаціям, сучасна ситуація свідчить про низьку фертильність – загрозу природного скорочення населення без імміграції. Народжуваність в Австралії зазнала історичних хвиль, зумовлених війнами, економікою, соціальними змінами та політикою. Останнє десятиліття демонструє тенденцію до стабільно низької фертильності, що актуалізує питання довгострокового демографічного балансу.

Австралійці починають створювати сім'ї пізніше та мають менше дітей, ніж у минулому. Це ключовий тренд, характерний для більшості розвинених країн, який свідчить про зміну репродуктивних норм і соціальних установок. Причини цього явища включають зростання освітнього рівня жінок, активну участь у ринку праці, підвищення вартості виховання дітей, зростання урбанізації, пріоритет кар'єрного розвитку та зростання нестабільності житлових і економічних умов [13].

Найвищий рівень народжуваності в Австралії був зафіксований у 1961 році – 3,5 дитини на одну жінку (рис. 3.6). 1961 рік припадає на пік baby boom – демографічного вибуху, який тривав після Другої світової війни (приблизно

1946–1961) [4]. Такий високий показник фертильності був зумовлений стабільною економікою, підтримкою сімей, традиційною моделлю ролей жінки як матері, ранніми шлюбами та браком контрацептивів. Після цього почалося поступове зниження фертильності.

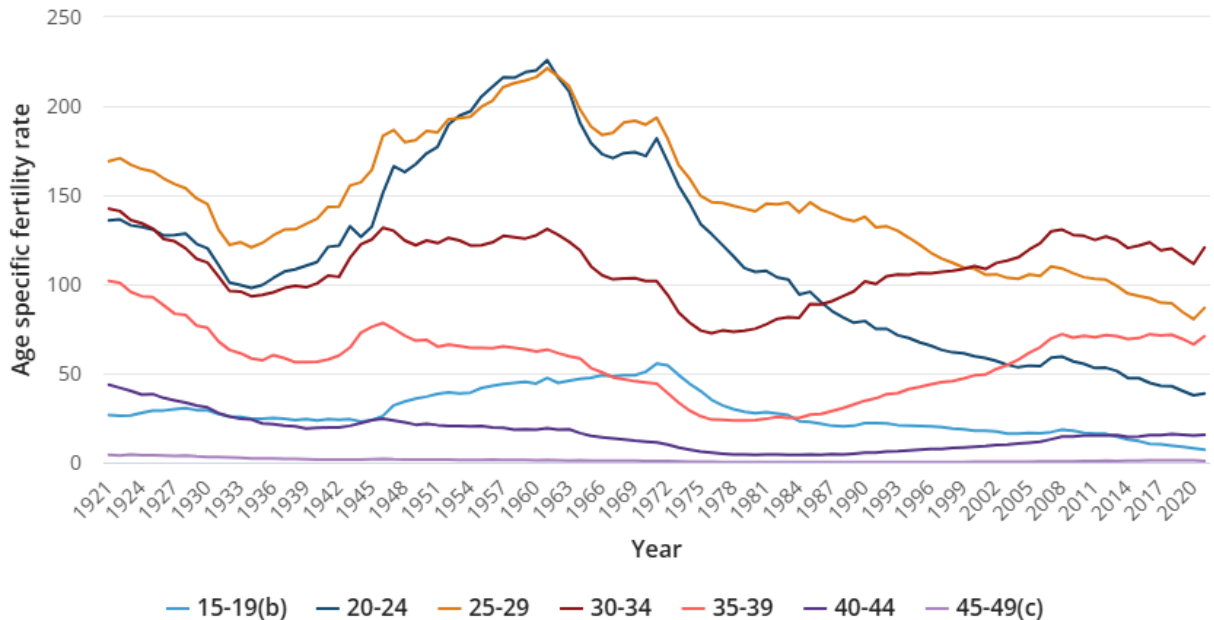

Рис. 3.6. Динаміка повікової інтенсивності народжуваності в Австралії, 1921-2020 рр. [13]

Середній вік матерів, які народжують уперше, зріс з 23,6 року у 1975 році до 30,5 року у 2020 році. Цей тренд – наочне свідчення відкладання материнства [13]. Зростання віку перших пологів має кілька наслідків, зокрема скорочення загальної кількості дітей у родині; зростання ризиків для здоров'я матері та дитини; формування нових моделей сім'ї (пізні шлюби, нестабільні стосунки, поширення безшлюбності). Водночас пізніше материнство нерідко асоціюється з кращою фінансовою стабільністю та вищою освітою.

У період з 1935 по 1946 рік загальний коефіцієнт фертильності зріс з 2,1 до 3,0, при цьому зросли вікові показники народжуваності серед жінок до 45 років [4]. Цей період перед і під час Другої світової війни. Зростання народжуваності пояснюється відновленням економіки після Великої депресії, національною політикою підтримки родин, а також прагненням компенсувати

втрати чоловічого населення під час війни. Вікові коефіцієнти фертильності свідчать про широке охоплення різних груп жінок у репродуктивному віці, не лише молодих.

Післявоєнний демографічний вибух 1946–1961 років був зумовлений різким зростанням народжуваності серед жінок віком до 30 років. Цей період характеризувався молодим віком матерів і високою фертильністю. Швидке зростання народжуваності відображає тодішню соціокультурну норму: ранні шлюби, очікування великої родини, залежність жінок від чоловіків як основного джерела доходу. Суспільство стимулювало демографічне зростання через доступне житло, пільги для молодих сімей та оптимізм щодо майбутнього [6].

Рівень фертильності серед жінок до 30 років знижувався майже щороку з 1970-х років. Зниження фертильності в молодшому віці – один із ключових показників демографічного переходу. Воно пов'язане з доступом до освіти, засобів контрацепції, зміною уявлень про материнство, пізнішими шлюбами та зростанням економічної самостійності жінок. Молодь усе частіше відкладає народження дитини до стабілізації кар'єри та життєвих обставин.

Натомість рівень народжуваності серед жінок віком понад 30 років значно зростав у період з 1979 по 2008 рік, після чого стабілізувався. Це явище зумовлене ефектом "відкладеної фертильності", коли жінки, відклавши материнство в молодості, реалізують репродуктивні плани після 30 років. Зростання фертильності у старших вікових групах частково компенсувало падіння народжуваності серед молоді. З 2008 року спостерігається стабілізація – жінки досягли межі, коли біологічно безпечно народжувати, а соціальні фактори залишаються незмінними [4].

Австралія пройшла повноцінний демографічний перехід: від високої фертильності та молодого віку матерів – до пізнього материнства та низького відтворення населення. Сучасні репродуктивні практики формують зміни в структурі населення, зменшення дитячих контингентів, старіння нації, зростання залежності від міграції як джерела демографічного поповнення.

Зміна фертильності суттєво впливає на планування освітньої, медичної та соціальної політики, а також на просторову організацію розселення, зокрема в регіонах з молодим або старіючим населенням.

Аналіз динаміки смертності в Австралії за період 1915–2023 років (рис. 3.7) демонструє щорічну кількість зареєстрованих смертей серед чоловіків та жінок. Загалом спостерігається довгострокове зростання кількості смертей для обох статей, з переважанням чоловічої смертності протягом усього періоду. Етапи змін та ключові особливості [12, 13]:

1915–1945: Відносна стабільність із короткими піками, смертність була відносно стабільною (30 000–40 000), з помітними коливаннями: піки у 1918–1919 роках – пандемія «іспанського грипу». Помітні сплески у роки Першої та Другої світової війни, особливо серед чоловіків.

1950–1975: Стабільне зростання, кількість смертей зростає поступово. Це пов'язано з природним приростом після Другої світової (бебі-бум) і старінням населення, народженого у 1910–1930-х роках. Різниця між чоловіками та жінками залишається сталою – чоловіки вмирають частіше.

1980–2005: Помірне зростання, зростання уповільнюється, але триває. Медичні досягнення, покращення якості життя та системи охорони здоров'я стримують ріст смертності.

2006–2019: Прискорене зростання. Видиме стабільне збільшення смертей, особливо з 2010-х років. Австралійське населення постаріло – зростає частка людей 65+ років. Покоління «бебі-бумерів» входить у вік з підвищеним ризиком смерті.

2020–2022: Різкий сплеск смертності, особливо помітний у 2022 році, коли зареєстровано істотне зростання смертей серед обох статей, причина – наслідки пандемії COVID-19, включно з прямими смертями від вірусу та непрямими наслідками (перевантаження систем охорони здоров'я, обмежений доступ до медпослуг). Чоловіки постраждали більше, що видно з більшого розриву між кривими.

2023: Помітне зменшення загальної смертності в порівнянні з 2022 роком, що може бути як наслідок нормалізації епідеміологічної ситуації, вакцинації та зменшення летальності від COVID-19. Таке зменшення – позитивний ознака відновлення після надлишкової смертності у 2021–2022 роках.

Чоловіча смертність переважає жіночу протягом усього періоду. Це узгоджується з глобальними демографічними трендами, адже чоловіки мають нижчу тривалість життя, вищу захворюваність на серцево-судинні хвороби, частіше піддаються нещасним випадкам, ризикованій поведінці. Загальна смертність зросла майже втричі за сторіччя, що пов'язано з зростанням чисельності населення та старінням. Пандемія COVID-19 призвела до рекордного стрибка смертності у 2022 році, з подальшим спадом у 2023. Чоловіки демонструють стабільно вищу смертність, що потребує цілеспрямованих програм у сфері охорони здоров'я чоловіків [12].

Рівень смертності знизився (рис. 3.8) до 5,1 смерті на 1 000 стандартного населення, порівняно з 5,5 у 2022 році; на 0,3 за період з 2013 року, при цьому серед чоловіків зниження становило 0,5, а серед жінок – 0,2 за 10-річний період. Подальші демографічні прогнози передбачають збереження високого рівня смертності через старіння населення, попри можливі медичні досягнення. Стандартизований показник враховує структуру віку населення, тобто він показує реальні зміни ризику смерті, а не лише чисельність [6].

У всіх вікових групах від 0 до 84 років кількість смертей серед чоловіків була більшою, ніж серед жінок (рис. 3.9). Австралія традиційно має один із найнижчих рівнів дитячої смертності у світі, і цей спад демонструє продовження позитивної тенденції. Щодо розподілу він відображає тривалу біологічну та соціальну закономірність, згідно з якою чоловіки мають нижчу середню тривалість життя, ніж жінки. В Австралії, наприклад, вона становить близько 81 року для чоловіків і 85 – для жінок.

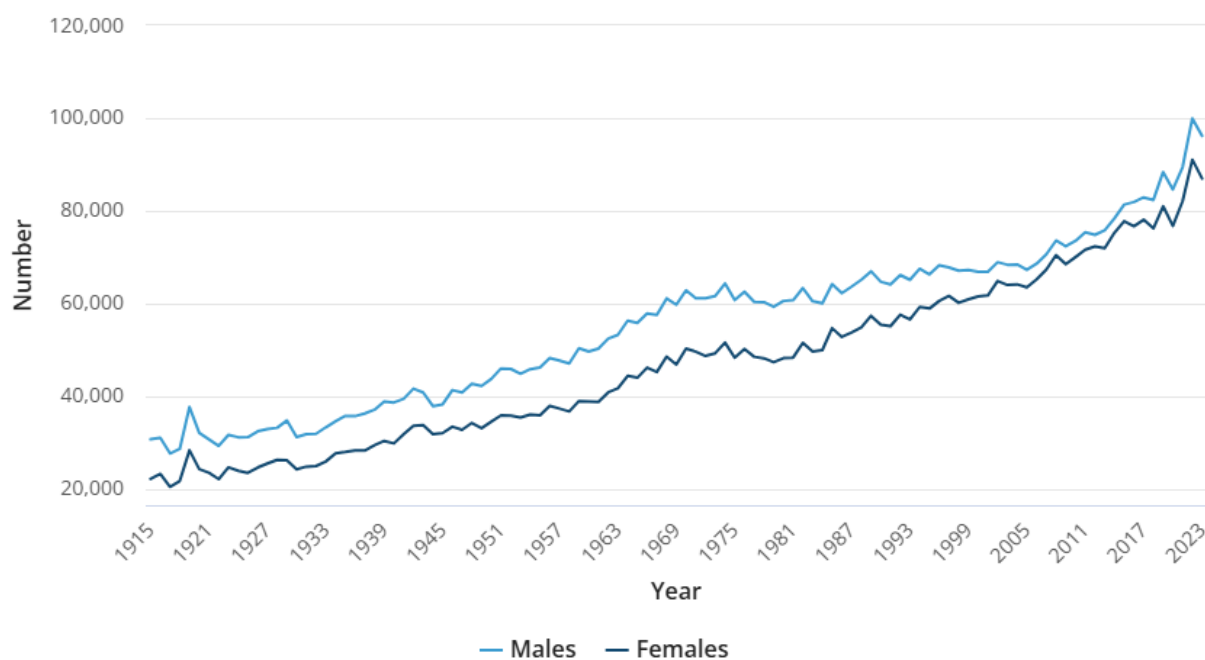

Рис. 3.7. Динаміка смертності в Австралії, 1935-2023 рр. [12]

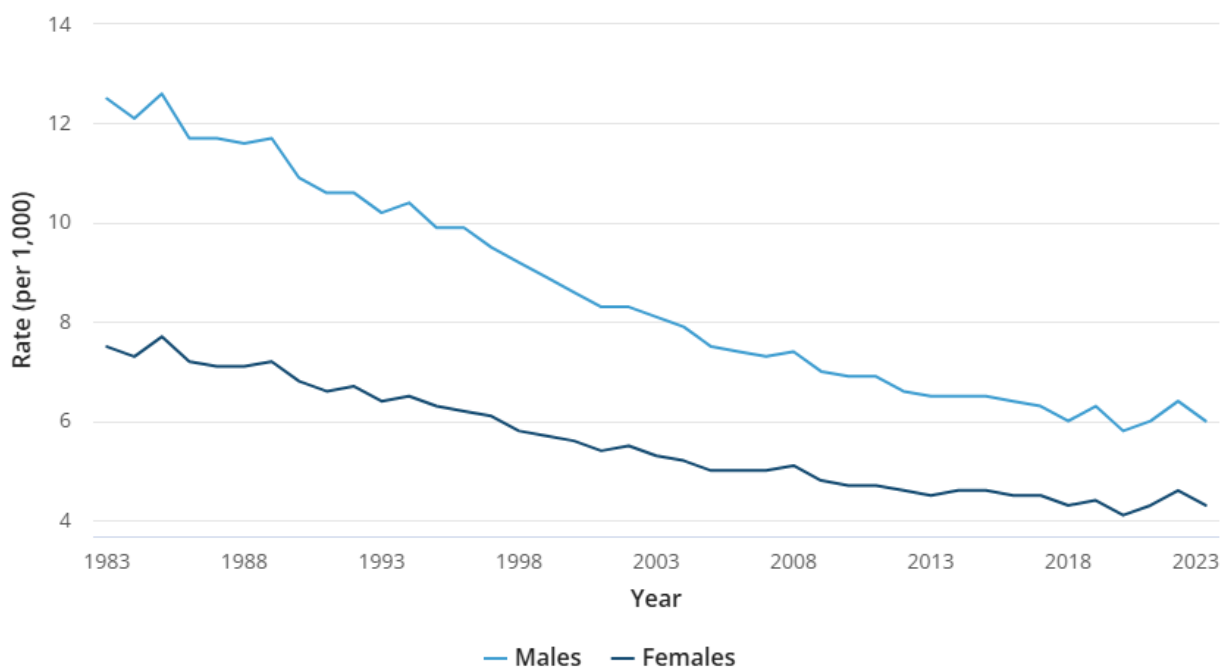

Рис. 3.8. Динаміка рівня смертності в Австралії, 1935-2023 рр. [12]

Чоловіки частіше зазнають серцево-судинних захворювань у більш ранньому віці; випадкових смертей, травм, самогубств і вбивств; шкідливих звичок (вживання алкоголю, куріння, наркотики) вищого рівня, ніж жінки;

ризикованої поведінки, особливо в молодому віці. Тому в більшості вікових груп, особливо до 65–70 років, чоловіча смертність стабільно вища.

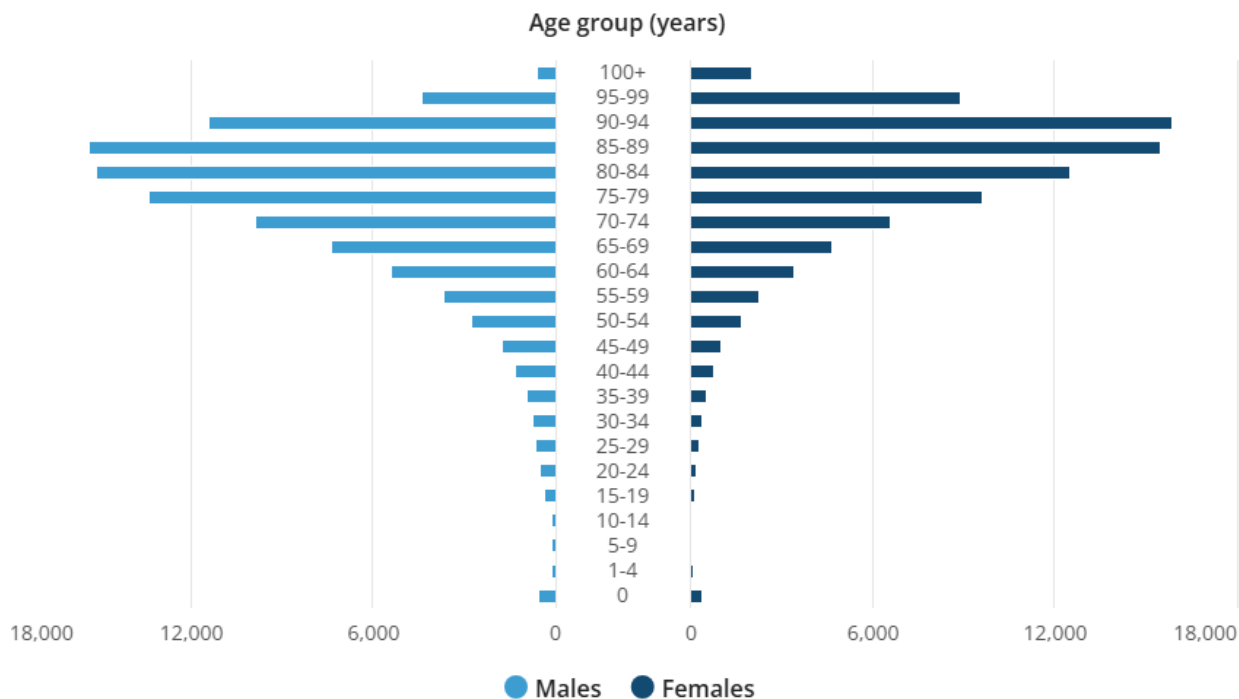

Рис. 3.9. Розподіл смертності населення Австралії за статтю та віком [12]

У віковій групі 85–89 років і старше було зареєстровано більше смертей серед жінок, ніж серед чоловіків. Це пов'язано не з тим, що жінки частіше помирають у похилому віці, а з тим, що їх у цих вікових групах більше за чисельністю. Жінки живуть довше – більшість із них переживають своїх чоловіків на кілька років. В групі 85+ років жінки становлять більшість населення, тому природно, що кількість смертей серед них у цій групі буде більшою. Це демонструє вікову асиметрію за статтю: у старшому віці домінують жінки, а отже, вони дають основний внесок у загальну смертність у похилому віці. До 84 років смертність серед чоловіків переважає – це результат біологічних, поведінкових та соціальних чинників. У 85+ років кількість жіночих смертей вища, бо жінки частіше доживають до глибокої старості. Ці закономірності важливі для формування політики в охороні здоров'я, пенсійній системі та системі догляду за літніми людьми, враховуючи статеву структуру найстарших вікових груп [12, 13, 15].

Тож, дані за 2023 рік свідчать про помітне покращення демографічної ситуації після COVID-19. Зменшення смертності загалом, зниження стандартизованих показників та поліпшення показників виживання немовлят – усе це вказує на ефективне функціонування системи охорони здоров'я Австралії та успішне подолання наслідків пандемії. Однак важливо надалі враховувати фактори старіння населення й нерівного доступу до медичних послуг у віддалених громадах.

Важливим показником є тривалість життя (рис.3.10). Австралійці живуть довше і мають більші шанси дожити до дуже похилого віку. Це загальна тенденція для більшості розвинених країн, що свідчить про покращення медичного обслуговування, гігієни, харчування, умов праці, соціального захисту, а також про ефективність державної політики у сфері охорони здоров'я. Зростання тривалості життя – ключовий показник соціального прогресу та сталого розвитку [18].

Тривалість життя жінок зросла з 58,8 до 85,4 року, а чоловіків – з 55,2 до 81,3 року (1901–2021). Зростання на понад 25–30 років є винятковим досягненням [18]. У 1901 році багато смертей були пов'язані з інфекційними хворобами, відсутністю вакцин, обмеженим доступом до медицини. У ХХІ столітті переважають хронічні хвороби, але якість життя значно краща, а середня тривалість життя наблизилася до 80–85 років – типова межа для високорозвинених країн [15]. Гендерна різниця також є типовою: жінки живуть довше через біологічні, соціальні й поведінкові фактори (менше шкідливих звичок, нижчий ризик травматизму тощо).

У 2021 році чоловіки мали у 1,8 рази, а жінки – у 1,7 рази більше шансів досягти 65-річного віку, ніж у 1901 році. Цей показник ілюструє покращення дожиття до пенсійного віку. У 1901 році багато людей не доживали до старості — передусім через інфекційні хвороби, важку фізичну працю, відсутність медичної підтримки у віці 50+ [18]. Сьогодні ж значно покращилися умови праці, доступ до медицини, здоровий спосіб життя, а пенсійна система стимулює збереження активності у зрілому віці. У 2021 році чоловіки мали у

143 рази, а жінки – у 82 рази більше шансів дожити до 100 років, ніж у 1901 році. Це свідчить про появу нового демографічного явища – «супердовгожителів» [18]. У 1901 році 100-річний вік був винятковим і вважався майже недосяжним. Зараз таких людей стає більше. Це кидає виклик пенсійним системам, охороні здоров'я, догляду за літніми людьми. Водночас, це вимагає розвитку політики активного довголіття, зміни міського середовища, підвищення ролі технологій у підтримці якості життя літніх людей.

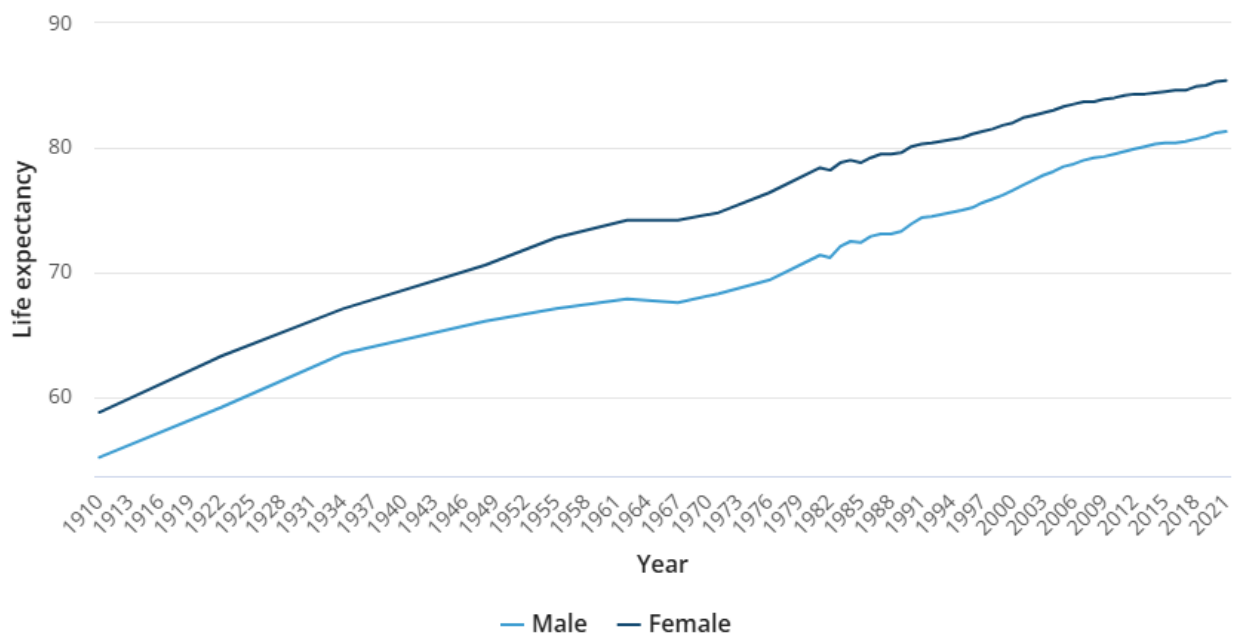

Рис. 3.10. Динаміка тривалості життя населення Австралії, 1910-2021 рр. [18]

Дитяча смертність зменшилася з 10,4% (у 1901) до 0,3% (у 2021). Зниження дитячої смертності – один із найяскравіших індикаторів успіху охорони здоров'я та соціальної політики. У 1901 році майже кожна десята дитина не доживала до 1 року. Причини – інфекційні хвороби, відсутність вакцин, погане харчування, антисанітарія. Сьогодні завдяки вакцинації, пренатальній допомозі, розвитку неонатології, покращенню умов життя ці показники зведені до мінімуму [15].

Очікувана тривалість життя при народженні становила 81,1 року для чоловіків і 85,1 року для жінок у 2021–2023 роках, що на 0,1 року менше для

чоловіків і на 0,2 року менше для жінок, порівняно з попереднім періодом (2020–2022).

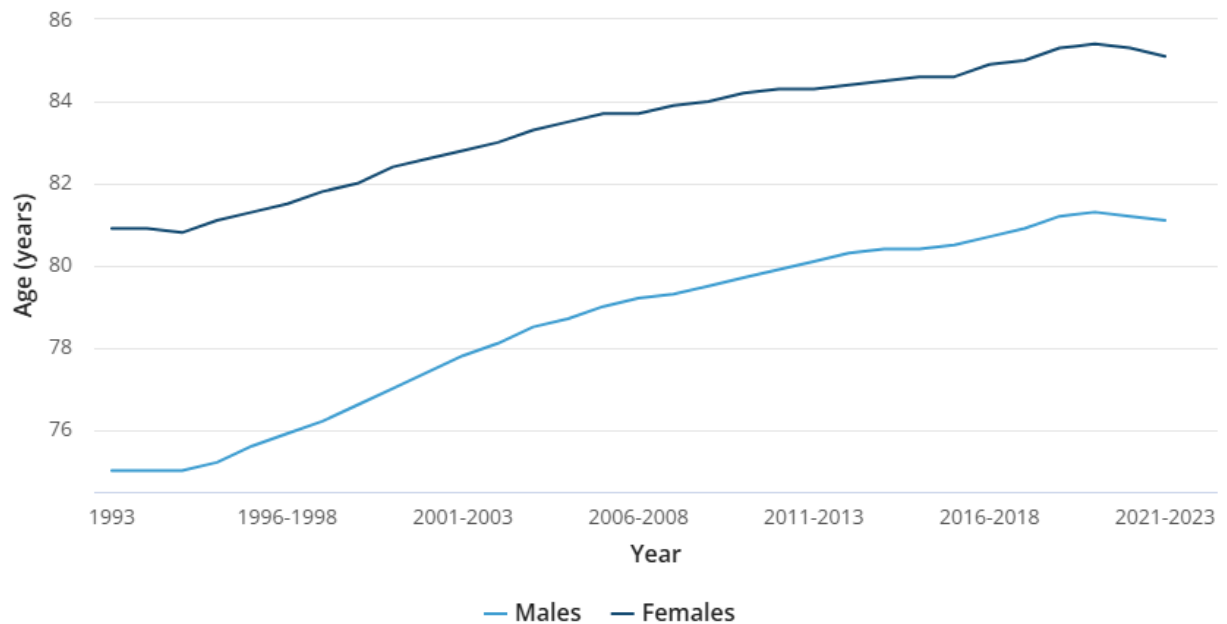

Рис. 3.10. Динаміка очікуваної тривалості життя населення Австралії, 1993-2023 рр. [18]

Найвищу очікувану тривалість життя мали чоловіки в Австралійській столичній території (81,7 року), а жінки – в Австралійській столичній території та Західній Австралії (по 85,7 року). За останнє десятиліття тривалість життя зросла на 1,0 рік для чоловіків і на 0,8 року для жінок. Різниця в тривалості життя між чоловіками і жінками становить 4,0 роки. Близько 30 років тому (у 1993 році) очікувана тривалість життя при народженні становила 75,0 років для чоловіків і 80,9 років для жінок, тобто різниця між статями тоді була 5,9 року. Найнижча тривалість життя спостерігалася у Північній території: 76,4 року для чоловіків і 80,4 року для жінок. Тривалість життя знову знизилася у 2021–2023 роках, після зниження у попередньому періоді (2020–2022), яке стало першим зменшенням з середини 1990-х років. Очікувана тривалість життя при народженні становила 81,1 року для чоловіків і 85,1 року для жінок, що на 0,1 року менше для чоловіків і на 0,2 року менше для жінок. Ці дані демонструють загальне зростання тривалості життя за останні десятиліття, але

також і нещодавнє зниження, пов'язане, ймовірно, з наслідками пандемії чи іншими соціально-економічними факторами. Скорочення гендерного розриву з 5,9 до 4,0 років свідчить про відносно покращення стану здоров'я та умов життя чоловіків, хоча жінки все ще живуть довше в середньому [6].

Австралія демонструє одну з найуспішніших динамік поліпшення якості життя, що виявляється у зростанні тривалості життя, зменшенні дитячої смертності та підвищенні ймовірності досягнення похилого віку. Такі зміни формують нову вікову структуру населення з домінуванням літніх людей, що змінює характер розселення, попит на соціальні послуги та модель зайнятості. Дані можуть бути використані як основа для порівняння з Україною чи іншими країнами, для обґрунтування важливості медичної та соціальної політики в демографічному розвитку.

3.3. Демографічна структура населення

Населення Австралії значно постаріло, хоча темпи цього процесу були різними в різні періоди від часу федерації. Вікова структура населення змінилася: зменшилася частка дітей та молоді, а частка людей похилого віку зросла. Старіння населення є типовим для країн із високим рівнем розвитку, низькою фертильністю та високою тривалістю життя.

Медіанний вік населення зріс з 22,5 року у 1901 році до 38,4 року у 2021 році. Медіанний вік – це вік, який ділить населення на дві рівні частини. Його зростання свідчить про зменшення народжуваності та збільшення частки людей старшого віку. У 1901 році переважали молоді вікові групи, сьогодні — середній і старший вік [26].

Населення старішало у два основні періоди: з 1901 по 1944 рік і з 1971 по 2021 рік. Періоди старіння пов'язані з демографічними хвилями: після воєн спостерігалися сплески народжуваності (наприклад, baby boom), за якими йшло поступове старіння покоління. З 1970-х років – стійке падіння фертильності й поступове зростання тривалості життя [6, 26].

На загальнонаціональному рівні жінки переважають за чисельністю чоловіків з 1978 року. Це результат вищої тривалості життя жінок. У старших вікових групах їх більше, ніж чоловіків. Перевага зберігається навіть попри баланс при народженні.

З 1901 року найбільше скоротилася частка вікової групи 5–9 років у структурі населення, а найбільше зросла частка вікової групи 60–64 роки. Це демонструє зменшення частки дітей у структурі населення. Причина – зниження народжуваності. У 1901 році ця група була однією з найчисельніших, сьогодні – меншою. Найбільше зростання – у віковій групі 60–64 роки. Це результат постаріння покоління baby boom (народжених після Другої світової війни). Ця група найбільше виросла у пропорції до всього населення, що свідчить про старіння нації [26, 34].

Співвідношення сукупної чисельності населення віком до 15 років та понад 65 років до населення працездатного віку (15–64 роки), тобто загальний коефіцієнт демографічного навантаження, змінилося з найвищого значення 0,64 у 1901 році до 0,55 у 2021 році. Найнижче значення було зафіксоване у 1943 році — 0,46. Вищі показники цього коефіцієнта свідчать про більший тиск на працездатне населення з боку утриманців (дітей і літніх людей), ніж нижчі показники. Навантаження означає, скільки утриманців (молодші 15 та старші 65) припадає на кожного працездатного (15–64). Зменшення коефіцієнта — тимчасове, зумовлене меншим числом дітей (через зниження фертильності). Але в майбутньому коефіцієнт знову зростатиме – через старіння населення.

Станом на 1901 рік форма піраміди: класична «пірамідальна» структура – широка основа, вузька вершина. Переважання дітей та молоді: вікові групи 0–4, 5–9, 10–14 мають найбільшу чисельність. Мала частка людей 65+ років: населення мало низьку тривалість життя. Баланс чоловіків і жінок: майже однакова чисельність у всіх вікових групах.

Станом на 2021 рік форма піраміди: майже прямокутна, розширена в середніх віках (35–69 років), звужена на початку й на вершині. Зменшення

дітей: вікові групи 0–14 мають меншу частку, ніж 120 років тому. Зростання старших груп: особливо 60–69 та 70–79 – свідчення старіння населення. Жінки

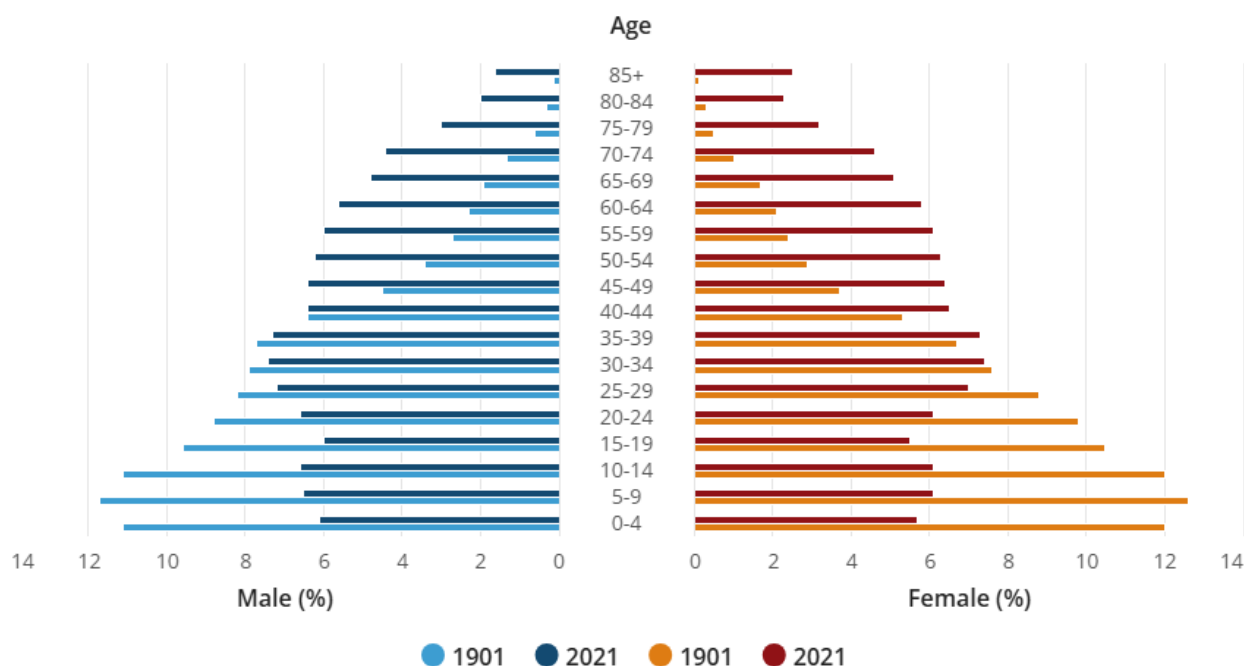

Рис. 3.11. Статеві-вікова піраміда населення Австралії, 1991 та 2021 рр. [26]

переважають у віці 75+: характерна риса старіння – жінки живуть довше [26].

Тож, за цей період трансформація від молодого до старіючого суспільства, демографічний перехід завершено: Австралія має низьку народжуваність, високу тривалість життя, стабільне населення; збільшення навантаження на медицину, пенсійну систему, потреба в політиці активного довголіття та залучення старших людей до ринку праці.

Особливості статеві-вікової структури населення у столичних містах (рис. 3.12). Люди віком від 20 до 44 років становили 38% населення столичних міст, порівняно з 30% населення в інших частинах Австралії. Цей факт свідчить про високу концентрацію економічно активного населення в столицях. Молоді люди у віці 20–44 років, як правило, є основною робочою силою та найбільш мобільною частиною суспільства. Їхній переїзд до міст зумовлений кращими можливостями працевлаштування, вищою освітою,

доступом до сервісів і активним соціальним життям. Столичні агломерації відіграють роль економічних та освітніх центрів, що приваблюють молоде покоління, особливо у сфері послуг, ІТ, фінансів і науки.

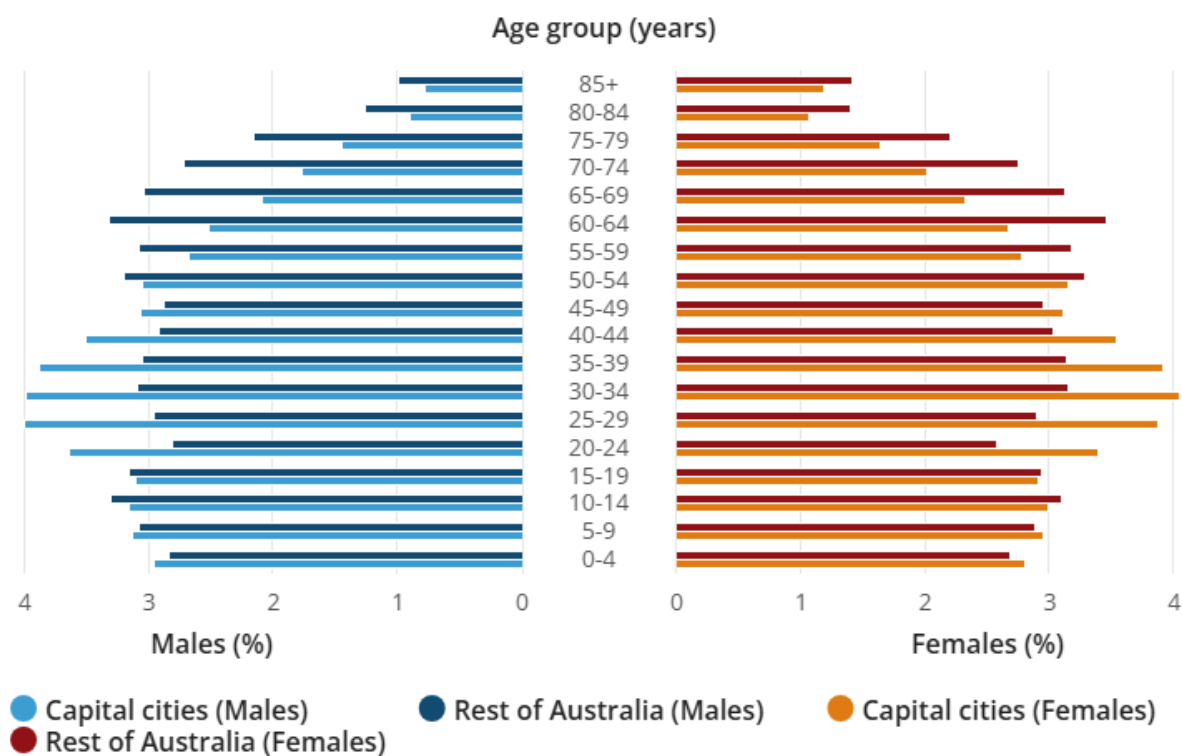

Рис. 3.12. Статеві-вікова піраміда населення столичних регіонів Австралії [26]

Особи віком 55 років і старші становили меншу частку населення у столицях (26%), ніж в інших регіонах Австралії (34%). Менша частка людей старшого віку в містах може вказувати на кілька явищ: міграція пенсіонерів до сільських або приміських регіонів із м'якшим кліматом або нижчими витратами на життя, слабша привабливість великих міст для осіб старшого віку через дорожнечу, інтенсивний ритм життя або обмежений доступ до природи, можливо також, що старше покоління переважно проживає у регіонах, де вони працювали в сільському господарстві або добувній промисловості. Столичні райони є менш «старіючими» порівняно з регіональними, що впливає на структуру споживання, попит на медичні та соціальні послуги [24].

Статеве співвідношення в сукупності столичних міст становило 98,4 чоловіка на 100 жінок, порівняно з 99,1 у решті Австралії, що вказує на вищу частку жінок у столицях. Це свідчить про відносно вищу частку жінок у містах. Такий розподіл може пояснюватися вищою міграцією жінок до міст для отримання освіти, роботи в галузях, де переважає жіноча зайнятість (освіта, охорона здоров'я, адміністративна сфера), довшою тривалістю життя жінок, що в умовах молодших демографічних структур столичних міст призводить до більшої жіночої присутності. Гендерна структура в столицях вказує на соціально-економічні особливості урбанізованого населення, що важливо враховувати при плануванні соціальної інфраструктури, ринку праці та демографічної політики.

3.4. Міграційні процеси

Щорічна міграція до Австралії зростала з часом, хоча й різними темпами, тоді як показники міграції на 1000 постійних жителів змінювалися нерівномірно. Це свідчить про загальну тенденцію зростання привабливості Австралії для іммігрантів, зокрема у післявоєнний період, у контексті глобалізації, розвитку авіаційного транспорту, економічного зростання та політики мультикультуралізму. Зростання не було рівномірним – воно змінювалося під впливом економічних криз, політичних рішень, світових воєн, пандемій, що типово для довготривалих демографічних процесів [23].

Чистий річний міграційний приріст із-за кордону збільшився з 76 000 осіб у 1972 році до 241 000 у 2019 році. Такий приріст (понад утричі за майже 50 років) демонструє, що Австралія поступово змінила характер формування населення – з природного приросту на міграційний. У 1970-х роках імміграція вже була важливою складовою демографічного зростання, але на початку XXI століття вона стала ключовим джерелом приросту населення, зважаючи на зниження фертильності. Це обумовило мультикультурний склад населення та

розширення потреб у політиці інтеграції, соціальній адаптації та розселення мігрантів [19, 24].

Показник чистої річної зовнішньої міграції зріс з 5,7 мігрантів на 1000 постійних жителів у 1972 році до 9,5 у 2019 році. Найвищий показник із 1972 року був зафіксований у 2009 році – 13,8 на 1000 жителів. Найнижчий – у 2021 році: –3,3. Ці цифри демонструють, наскільки міграційна політика є чутливою до зовнішніх і внутрішніх чинників. У 2009 році (максимум) відбулося значне зростання через економічне зростання після кризи 2008 року; потребу у висококваліфікованих кадрах; позитивне міжнародне позиціонування Австралії.

2021 рік (мінімум – від’ємне значення) був наслідком жорстких обмежень на міжнародні поїздки під час пандемії COVID-19, коли прибуття мігрантів фактично припинилося, а частина іноземців залишила країну. Це вплинуло на ринок праці, освітній сектор, житловий ринок, оскільки багато іммігрантів були студентами чи працівниками сервісної сфери [21].

У 1925 році до Австралії прибули 23 000 короткострокових міжнародних відвідувачів. Цей показник зріс до 9,5 мільйона у 2019 році. Цей стрибок відображає глобальну туристичну експансію ХХ століття. Австралія перетворилася з колоніальної віддаленої країни на потужний центр світового туризму. Зростання пов’язане з розвитком міжнародного авіасполучення; просуванням бренду «Австралія» як безпечного, екологічного й різноманітного туристичного напрямку; зростанням кількості міжнародних студентів і ділових поїздок. Це сприяло розвитку інфраструктури, урбанізації та економіки прибережних міст, зокрема Сіднея, Мельбурна, Брісбена [24].

Річний показник короткострокових міжнародних відвідувачів зріс із 3,9 до 371 на 1000 постійних жителів у період з 1925 по 2019 рік. Це означає, що на кожні 1000 австралійців у 2019 році припадало понад третину тисячі туристів. Така висока інтенсивність туризму підкреслює значення цієї галузі в економіці країни: робочі місця, надходження у ВВП, стимулювання сфери послуг, транспорту, готельного бізнесу. Разом із тим, велика кількість

відвідувачів спричиняє екологічні навантаження, урбанізаційний тиск, сезонні коливання цін.

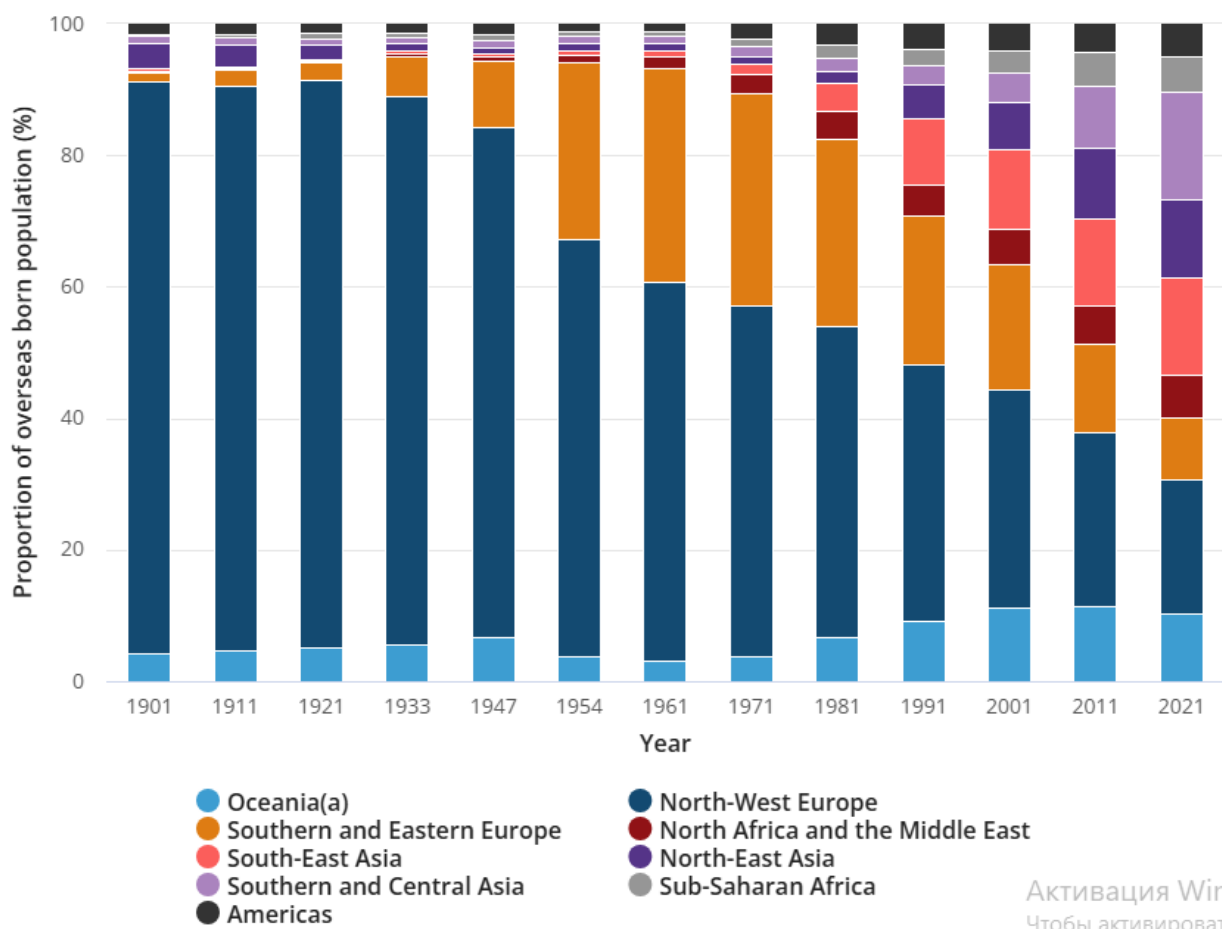

Рис. 3.13. Населення, народжене за кордоном, за регіонами походження, 1911–2021 роки [21]

Країна народження австралійців (рис.3.13), які народилися за кордоном, стала більш різноманітною з часу утворення Федерації Частка населення, народженого за межами Австралії, зростає з 23% у 1901 році до найвищого рівня — 29% у 2021 році. Найнижча частка була зафіксована у 1947 році — 10%. Австралійці, народжені у Великій Британії та Ірландії, становили від 73% (у 1961 році) до 95% (у 1933 році) серед жителів, народжених у Північно-Західній Європі. Австралійці, народжені у Новій Зеландії, становили від 70% (у 1901 році) до 92% (у 1933 році) серед жителів, народжених в Океанії, але за межами Австралії. У поєднанні, австралійці, народжені в Італії

та Греції, становили від 40% до 60% серед осіб, народжених у Південній та Східній Європі. Австралійці китайського походження становили від 38% до 87% серед усіх народжених у Північно-Східній Азії. Цей показник зменшувався у другій половині ХХ століття, але знову почав зростати у ХХІ столітті. Австралійці індійського походження становили від 49% до понад 90% серед народжених у Південній та Центральній Азії. З 1901 року ця частка поступово зменшується [19, 21].

Міжрегіональна (між штатами) міграція зростала паралельно зі зростанням загальнонаціонального населення. Найбільший чистий приріст від внутрішньої міграції фіксується у штаті Квінсленд, а найбільші втрати – у Новому Південному Уельсі. Загальна кількість переміщень між штатами зросла з 240 000 у 1972 році до 480 000 у 2019 році. За понад 45 років кількість переміщень між штатами подвоїлася. Це свідчить про високу мобільність населення, що може бути пов'язано з економічними факторами (пошук роботи, дешевше житло), освітніми можливостями та регіональним розвитком [19]. Показник річної міграції між штатами на 1000 постійних жителів змінився з 18,0 у 1972 році до 18,7 у 2019 році. Попри зростання кількості переїздів, показник на 1000 осіб залишається відносно стабільним (18,0 → 18,7). Це означає, що зростання мобільності відбувалося паралельно із загальним приростом населення. Найвищий показник був зафіксований у 1989 році – 21,4, найнижчий – у 2020 році – 13,2. 1980-ті роки були періодом економічного підйому та змін у структурі зайнятості, що могло стимулювати внутрішню міграцію. Висока мобільність свідчила про динамічний ринок праці та можливість пересування у пошуках кращих умов [21, 24].

У період з 1972 по 2021 рік штати Новий Південний Уельс, Вікторія, Південна Австралія, Тасманія та Північна Територія втрачали населення через міжштатну міграцію. Водночас Квінсленд, Західна Австралія та Австралійська столична територія мали чистий приріст населення внаслідок міжштатної міграції. Різке падіння міжштатних переміщень у 2020 році напряму пов'язане з локдаунами та карантинними обмеженнями, запровадженими для

стримування COVID-19. Це показує вразливість мобільності до надзвичайних подій, навіть у стабільних демократичних країнах [6, 19].

Міграція стала провідним чинником зростання населення Австралії — як у демографічному, так і в економічному сенсі. Динаміка туристичних візитів відображає інтеграцію Австралії у світову економіку та зростання ролі послуг у структурі її ВВП. Зміни в міграційних і туристичних потоках безпосередньо впливають на структуру розселення, розвиток інфраструктури, багатокультурність міських територій та соціальну політику. Міжштатна міграція в Австралії є важливою складовою демографічної динаміки, і хоча загалом вона демонструє високу стабільність, вона також чутлива до економічних та соціальних збурень.

ВИСНОВКИ

У першому розділі було розглянуто теоретико-методологічні основи геодемографії як наукового напрямку, що поєднує демографічний та географічний підходи до вивчення населення і просторових особливостей його розвитку. Геодемографія сформувалась як міждисциплінарна наука на стику демографії та географії населення. Її головною метою є дослідження просторової організації демографічних процесів та структур, а також взаємозв'язків населення з територіальними, економічними, соціальними та екологічними чинниками. Геодемографія розвивається у відповідь на нові виклики – урбанізацію, старіння населення, міграційні кризи, депопуляцію сільських територій. Геодемографічні дослідження передбачають не лише аналіз чисельності населення, але й глибоке вивчення його структури, мобільності, розселення та зв'язків з територією проживання. Особливу увагу в геодемографії приділяють відтворенню населення, яке розглядається як історично обумовлений процес оновлення поколінь і включає як природний приріст (через народжуваність і смертність), так і міграційне сальдо. Вивчення демографічних процесів дає змогу виявляти довгострокові тенденції й закономірності, оцінювати ефективність регіонального розвитку, стан соціального середовища та інфраструктури. Структурні характеристики населення (статева, вікова, етнічна, релігійна структура, рівень урбанізації тощо) є ключовими для аналізу якості демографічного потенціалу. У геодемографічних дослідженнях важливо враховувати екістичні характеристики – показники розселення, такі як щільність населення, типологія населених пунктів, структура поселенської мережі, що відображають територіальну організацію суспільства.

У межах другого розділу було здійснено комплексний аналіз демографічних параметрів населення Австралії, що дозволило виявити ключові просторові, етнокультурні та структурні особливості формування та розселення населення на території країни. Історія заселення Австралії має

глибокі автохтонні корені й водночас сформована хвилями колоніальної та імміграційної міграції. Від первісного аборигенного розселення до сучасної урбанізованої системи – країна пройшла складний шлях демографічної трансформації, що супроводжувався територіальним освоєнням, зміною етнічної структури та формуванням прибережної урбаністичної мережі. Чисельність населення Австралії станом на 2025 рік становить близько 27,8 млн осіб, і продовжує зростати за рахунок природного приросту та позитивного сальдо міграції. Етнічний склад населення є надзвичайно різноманітним, з переважанням англо-кельтського походження, активною присутністю мігрантів з Європи, Азії, Близького Сходу та Африки. Становлення мультикультурного суспільства стало результатом модернізації імміграційної політики та відмови від расових обмежень після 1970-х років. Релігійний склад населення демонструє як високий рівень плюралізму, так і посилену секуляризацію. Зростає частка населення, що не належить до жодної релігії (понад 38%), водночас християнство, хоча й зменшує вплив, залишається домінуючою конфесією. Специфіка релігійного простору тісно пов'язана з імміграцією, етнічним складом та урбанізацією. Просторове розміщення населення Австралії є надзвичайно нерівномірним: понад 85% населення проживає в містах, 90% – у зоні до 50 км від узбережжя. Водночас внутрішні райони залишаються малозаселеними через природно-кліматичні обмеження. Найвищі показники густоти спостерігаються у прибережних урбанізованих агломераціях штатів Вікторія, Новий Південний Уельс, Квінсленд. Урбанізація в Австралії має виражений агломераційно-приморський характер і сягає 86–89%. Найбільші міста – Сідней, Мельбурн, Брисбен, Перт – зосереджують більшість економічної, освітньої та культурної активності. Спостерігається концентрація населення у великих агломераціях при відносній стагнації внутрішніх районів. Основними тенденціями урбанізації є субурбанізація, розширення передмість, зростання транспортного навантаження та тиск на екологічні ресурси. Система розселення Австралії сформована під впливом природно-географічних,

історичних та економічних чинників і вирізняється поляризованістю: поєднання густонаселених мегаполісів із майже незаселеними внутрішніми територіями. Ця модель формує складні виклики для регіонального планування, соціальної згуртованості та забезпечення рівного доступу до послуг.

Третій розділ охоплює ключові аспекти демографічної динаміки Австралії, що демонструє її як країну, яка завершила класичний демографічний перехід і наразі стикається з новими викликами, зумовленими старінням населення та зниженням природного приросту. Населення Австралії з початку ХХ століття зросло майже в сім разів, що стало можливим завдяки поєднанню помірного природного приросту і значної імміграції. У ХХІ столітті саме імміграція стала головним рушієм демографічного зростання, особливо після 2006 року. Просторовий розподіл приросту населення свідчить про посилену урбанізацію, концентрацію зростання у столичних агломераціях і депопуляцію периферійних регіонів. Австралія пройшла через декілька хвиль народжуваності, включаючи «бебі-бум» 1950–60-х років. Сьогодні загальний коефіцієнт фертильності значно нижчий за рівень простого відтворення поколінь і становить 1,5 дитини на жінку. Сучасна модель репродуктивної поведінки передбачає менше дітей у родині, пізніше народження першої дитини, що формує умови для демографічного старіння. Впродовж століття тривалість життя зросла на понад 25–30 років для обох статей. Австралія демонструє один із найвищих показників серед розвинених країн: 81,1 року для чоловіків і 85,1 – для жінок. Зниження дитячої смертності та високі стандарти охорони здоров'я є основними чинниками цього успіху. Водночас, зростання частки населення віком 65+ років створює навантаження на пенсійну систему, медичну інфраструктуру та потребує політики активного старіння. Населення Австралії істотно постаріло. Медіанний вік сягнув 38,4 року, зменшилась частка дітей і молоді, зросла частка осіб старших вікових груп. Статеві-вікова структура демонструє перевагу жінок у старших вікових категоріях та концентрацію молодих економічно активних груп у столичних

агломераціях. Міграція відіграє вирішальну роль у відтворенні населення Австралії. Чистий міграційний приріст компенсує низьку народжуваність, водночас формуючи багатонаціональне суспільство. Міжрегіональна (між штатами) мобільність також є високою, особливо в напрямку Квінсленду та Західної Австралії. Міжнародна імміграція забезпечує притік робочої сили, молодого населення та сприяє динамічному розвитку столичних регіонів. Таким чином, Австралія є прикладом країни, де демографічна стабільність підтримується завдяки збалансованій імміграційній політиці на тлі зниження фертильності та старіння населення. Демографічна ситуація потребує довгострокового планування з урахуванням змін у структурі населення, міграційних потоках і зростаючого навантаження на соціальні системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aboriginal and Torres Strait Islander population, 2021 Census / Australian Bureau of Statistics (ABS) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.abs.gov.au>
2. Australia. World Bank Open Data : [англ.] // The World Bank. — статистично-економічні показники Австралії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/country/australia>
3. Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies (AIATSIS). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://aiatsis.gov.au>
4. Births, Australia / Australian Bureau of Statistics [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/births-australia/2023>
5. Boyle P. Population geography: does geography matter in fertility research? Progress in Human Geography, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/249871933_Population_geography_Does_geography_matter_in_fertility_research
6. Burnley I. The population geography of Australia: Trends and prospects [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016718588800344>
7. Center for cities [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.centreforcities.org/blog/mid-size-cities-perform-uk-australia-international-comparison/> (2/4)
8. Clarke, F. G. Australia: A Concise Political and Social History [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.goodreads.com/book/show/877967>
9. Dutton, D. One of Us? A Century of Australian Citizenship. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://books.google.la/books?id=yhHLW5gVUisC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false>

10. Commonwealth of Australia. Closing the Gap Report 2023. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.closingthegap.gov.au>
11. Connell, J., Pacific Islands in the Global Economy: Paradoxes of Migration and Development. The Australian Geographer [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/229505765_Pacific_Islands_in_the_Global_Economy_Paradoxes_of_Migration_and_Culture
12. Deaths, Australia / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/deaths-australia/2023>
13. Historical population / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/historical-population/2021>
14. Hugo G. Australia's population growth, composition and distribution: Emerging research needs [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03029425>
15. Hugo G. Geography and Population in Australia: A Historical Perspective [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/264271381_Geography_and_Population_in_Australia_A_Historical_Perspective
16. Hugo G., Smailes P. Urban-rural migration in Australia: A process view of the turnaround [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0743016785900889>
17. Jupp, J. From White Australia to Woomera: The Story of Australian Immigration. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/344778805_From_White_Australia_to_Woomera_The_Story_of_Australian_Immigration

18. Life expectancy / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/life-expectancy/2021-2023>
19. Migration, Australia / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/migration-australia/2019-20>
20. Our world in data [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ourworldindata.org/>
21. Overseas Migration / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/overseas-migration/2023-24>
22. population density map of Australia [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.reddit.com/r/Damnthatinteresting/comments/y62zfb/population_density_map_of_australia/ (2/3)
23. Population Distribution Migration and Climate Change in Australia [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/4011/1/Population%20Distribution%20Migration%20and%20Climate%20Change%20in%20Australia.pdf>
24. Population Distribution, Migration Patterns and Urban Growth / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population>
25. Regional population / Australian Bureau of Statistics [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/regional-population/2023-24>

26. Regional population by age and sex / Australian Bureau of Statistics [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/regional-population-age-and-sex/2023>
27. Singleton A.D, Spielman S.E. The Past, Present and Future of Geodemographic Research in the United States and United Kingdom [Електронний ресурс]. – https://www.researchgate.net/publication/259864211_The_Past_Present_and_Future_of_Geodemographic_Research_in_the_United_States_and_United_Kingdom
28. Spatial trends in Australian population growth and movement [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.bitre.gov.au/sites/default/files/report_122.pdf
29. Why Geodemographics continues to be relevant and useful – even in the Big Data era [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.koganpage.com/article/why-geodemographics-continues-to-be-relevant-and-useful-even-in-the-big-data-era>
30. Withers S. D. Population geography [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C04/E6-147-19-00.pdf>
31. Австралія: Єдина країна-материк. Континент найнебезпечнішої природи та найщасливіших людей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://investory.news/avstraliya-yedina-kraina-materik/>
32. Гудзеляк І. Географія населення: Навчальний посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 232 с.
33. Гукалова І., Молікевич Р. Історичні аспекти розвитку геодемографії та її інтеграції в медико-географічні дослідження / № 1 (2014): Науковий вісник ХДУ Серія Географічні науки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/122>

34. Дахно І. І. Країни світу: Енциклопедичний довідник / І. І. Дахно, С. М. Тимофієв. Київ: МАПА, 2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/236>
35. Демографія: методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 232 "Соціальне забезпечення" першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. В. Іванісов, О. С. Лебединська. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. – 62 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/27820/1/2022-Іванісов%20О%20В,%20Лебединська%20О%20С.pdf>
36. Джаман В. О. Демогеографія. Навчальний посібник / В. О. Джаман, В.П.Круль, Г. Я. Чернюх. – ЧНУ імені Юрія Федьковича. – Чернівці. «Рута», 2002. – 159 с.
37. Дубович І. А. Країнознавчий словник-довідник. – 5-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 839 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://archive.org/details/krainoznav2008>
38. Населення Австралії збільшилося до 25 млн осіб завдяки мігрантам [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://lb.ua/world/2018/08/07/404583_naselenie_avstralii_uvelichilos.html
39. Немець Л. М. Географія населення: українсько–російсько–англійський словник термінів та понять: навчальний посібник / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда – Харків: Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, 2011. – 144 с.
40. Світова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldometers.info>
41. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: підручник для студ. геогр. спеціальностей для вищих навч. закладів./ О. І. Топчієв. – Одеса. Астропринт, 2009. – 544 с.
42. Яворська В. В. Регіональні геодемографічні процеси України [монографія]. / В. В. Яворська. – Кам'янець–Подільський. Аксіома, 2013. – 384 с.